

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський державний фаховий бізнес-коледж

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня бакалавр
на тему:

«Облік та аналіз виробничих запасів»

Виконала: студентка

групи ОА-23

спеціальність: 071 «Облік і оподаткування»

освітня програма: Облік і аудит

Ломака Альона

Науковий керівник

кандидат економічних наук,

Полях Сергій Сергійович

Допущено до захисту

протокол № 4 від «08» 06 2026 р.

завідувач кафедри фінансового моніторингу та

підприємництва

Кандидат економічних наук Полях С.С.

Черкаси 2026

Анотація
на кваліфікаційну роботу
«Облік та аналіз виробничих запасів»

Студентка: Ломака Альона Ігорівна

Спеціальність: 071 «Облік і оподаткування»

Освітня програма: «Облік і аудит»

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та узагальненні основ обліку й аналізу виробничих запасів, дослідженні практичних аспектів їх організації на підприємстві ТОВ «Гарант», а також розробленні напрямів удосконалення обліку та аналізу виробничих запасів.

Проблема дослідження пов'язана з необхідністю забезпечення ефективного управління виробничими запасами в умовах нестабільного економічного середовища, удосконалення системи бухгалтерського обліку, контролю та аналізу запасів, а також підвищення ефективності їх використання для забезпечення безперервності виробничого процесу та покращення фінансових результатів діяльності підприємства.

Результати. У кваліфікаційній роботі досліджено економічну сутність виробничих запасів як важливої складової оборотних активів підприємства. Узагальнено наукові підходи до визначення поняття виробничих запасів та розглянуто їх класифікацію відповідно до вимог бухгалтерського обліку. Встановлено, що ефективне управління запасами забезпечує безперервність виробничого процесу, оптимізацію витрат і покращення фінансових результатів підприємства.

Проведено організаційно-економічну характеристику ТОВ «Гарант» та аналіз основних показників його діяльності. Визначено, що підприємство характеризується достатнім рівнем фінансової стійкості та позитивною динамікою доходів і прибутку, однак потребує вдосконалення управління оборотними активами та матеріальними ресурсами.

Досліджено організацію бухгалтерського обліку виробничих запасів, порядок їх документального оформлення, оцінки та відображення в обліку. Обґрунтовано доцільність застосування методу середньозваженої собівартості та проаналізовано систему внутрішнього контролю за рухом і збереженням запасів.

Здійснено аналіз ефективності використання виробничих запасів ТОВ «Гарант». Результати свідчать про підвищення ефективності їх використання, прискорення оборотності та раціональніше використання матеріальних ресурсів. Водночас виявлено потребу в посиленні контролю за рухом запасів та вдосконаленні інформаційного забезпечення управлінських рішень.

За результатами дослідження запропоновано напрями вдосконалення обліку виробничих запасів шляхом деталізації аналітичного обліку, удосконалення облікової політики, впровадження електронного реєстру руху запасів і посилення інвентаризаційного контролю. Практична цінність рекомендацій полягає у можливості їх використання для підвищення ефективності обліково-аналітичної системи підприємства, покращення фінансових результатів та забезпечення раціонального використання ресурсів.

Ключові слова: виробничі запаси, бухгалтерський облік, аналіз запасів, оборотні активи, внутрішній контроль, управління запасами, ТОВ «Гарант».

Abstract
for the qualification thesis
«Accounting and Analysis of Production Inventories»

Student: Alona Lomaka Ihorivna

Specialty: 071 “Accounting and Taxation”

Study Programme: “Accounting and Auditing”

Purpose. The purpose of the thesis is to provide a theoretical substantiation and generalization of the principles of accounting and analysis of production inventories, to investigate the practical aspects of their organization at LLC “Garant”, and to develop directions for improving the accounting and analysis of production inventories.

Introduction. The research problem is related to the need to ensure effective management of production inventories in an unstable economic environment, improve accounting, control, and inventory analysis systems, and increase the efficiency of inventory utilization in order to ensure the continuity of the production process and improve the financial performance of an enterprise.

Results. The qualification thesis examines the economic essence of inventories as an important component of a company's current assets. Scientific approaches to the definition of inventories are summarized, and their classification in accordance with accounting requirements is considered. It has been established that effective inventory management ensures the continuity of the production process, optimization of costs, and improvement of the enterprise's financial performance.

An organizational and economic analysis of Garant LLC was conducted, along with an assessment of its key performance indicators. The study revealed that the company demonstrates a sufficient level of financial stability and positive dynamics in revenue and profit, while further improvement of current asset and material resource management is required.

The thesis investigates the organization of inventory accounting, including documentation procedures, valuation methods, and accounting practices. The advantages of applying the weighted average cost method were substantiated, and the internal control system for inventory movement and safeguarding was analyzed.

An analysis of inventory utilization efficiency at Garant LLC was carried out. The results indicate improved inventory management efficiency, accelerated turnover, and more rational use of material resources. At the same time, the need to strengthen inventory control and improve information support for managerial decision-making was identified.

Based on the findings, several directions for improving inventory accounting were proposed, including the enhancement of analytical accounting, improvement of accounting policies, implementation of an electronic inventory movement register, and strengthening of inventory control procedures. The practical value of the recommendations lies in their potential application to improve the company's accounting and analytical system, enhance financial performance, and ensure more efficient use of resources.

Keywords: production inventories, accounting, inventory analysis, current assets, internal control, inventory management, LLC «Garant».

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	12
1.1. Економічна сутність і класифікація виробничих запасів на підприємстві.....	12
1.2. Нормативно-правове регулювання обліку виробничих запасів.....	21
1.3. Синтетичний та аналітичний облік виробничих запасів.....	29
1.4. Методика аналізу використання запасів на підприємстві.....	36
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТОВ «ГАРАНТ».....	41
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства.....	41
2.2. Особливості обліку та документування виробничих запасів.....	50
2.3. Аналіз використання виробничих запасів на підприємстві.....	58
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ТОВ «ГАРАНТ».....	62
3.1. Напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів.....	62
3.2. Запровадження внутрішньої документації з руху виробничих запасів.....	70
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасної економіки України, що характеризується високим рівнем нестабільності, трансформаційними процесами та впливом воєнного стану, особливого значення набуває ефективне управління ресурсами підприємства. Одним із ключових елементів виробничо-господарської діяльності є виробничі запаси, які безпосередньо впливають на безперервність виробництва, рівень витрат, фінансові результати та конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Раціональна організація обліку виробничих запасів забезпечує своєчасне отримання достовірної інформації про їх наявність, рух та використання, що є необхідною передумовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Водночас в умовах цифровізації економіки, впровадження сучасних інформаційних систем, а також посилення вимог до прозорості фінансової звітності, зростає потреба в удосконаленні методичних підходів до обліку та аналізу запасів.

Крім того, актуальність дослідження зумовлюється необхідністю оптимізації обсягів виробничих запасів, оскільки їх надлишок призводить до заморожування оборотних коштів, а дефіцит – до перебоїв у виробничому процесі. У цьому контексті особливого значення набуває аналітична оцінка ефективності використання запасів, виявлення резервів їх раціоналізації та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління ними. З огляду на зазначене, дослідження теоретичних і практичних аспектів обліку та аналізу виробничих запасів, а також пошук шляхів їх удосконалення на конкретному підприємстві є своєчасним, науково обґрунтованим і має важливе практичне значення.

Аналіз останніх досліджень праць вчених. Проблематика обліку та аналізу виробничих запасів активно досліджується у вітчизняній економічній науці. Теоретичні та методичні засади визначення економічної сутності

виробничих запасів, їх облікового та управлінського значення висвітлювали Н. Коваль, О. Подолянчук. Питання організації обліку виробничих запасів, напрями його вдосконалення та сучасні проблеми ведення обліку розглядали Л. Васільєва, О. Левченко, І. Школьніков. Особливості аналізу виробничих запасів та аналітичного забезпечення управління ними досліджували А. Жаворонок, Л. Беляєва, Ю. Пеняк, О. Ментей. Проблеми документального оформлення обліку виробничих запасів та шляхи їх вирішення представлені у працях Т. Довгої. Питання управління виробничими запасами в сучасних умовах, зокрема в умовах воєнного стану, висвітлено у дослідженнях Ю. Пеняк та О. Рудь.

Водночас більшість наукових праць зосереджена на окремих аспектах обліку, аналізу або управління виробничими запасами, тоді як комплексне дослідження обліково-аналітичного забезпечення управління запасами підприємства в умовах сучасних економічних викликів потребує більш системного підходу. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення методики обліку та аналізу виробничих запасів з урахуванням змін у зовнішньому середовищі та потреб управління підприємством.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та узагальнення основ обліку й аналізу виробничих запасів, дослідження практичних аспектів їх організації на підприємстві ТОВ «Гарант», а також розроблення напрямів удосконалення обліку та аналізу виробничих запасів.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі **завдання**:

- дослідити економічну сутність і класифікацію виробничих запасів на підприємстві;
- надати організаційно-економічну характеристику діяльності підприємства ТОВ «Гарант»;
- розглянути особливості обліку та документування виробничих запасів на підприємстві;
- здійснити аналіз використання виробничих запасів на підприємстві;

- обґрунтувати напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів;
- запропонувати запровадження внутрішньої документації з руху виробничих запасів.

Об’єктом дослідження є процес обліку та аналізу виробничих запасів на підприємстві.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів організації обліку та аналізу виробничих запасів, а також шляхи їх удосконалення на підприємстві ТОВ «Гарант».

Суб’єктом дослідження є підприємство ТОВ «Гарант», на базі якого здійснюється аналіз організації обліку та використання виробничих запасів.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що забезпечило всебічне та обґрунтоване розкриття поставленої теми. Зокрема, застосовано методи теоретичного узагальнення та систематизації для визначення економічної сутності виробничих запасів і формування понятійного апарату дослідження; методи аналізу і синтезу – для дослідження організації обліку та оцінки ефективності використання запасів; метод порівняння – з метою зіставлення показників діяльності підприємства та виявлення тенденцій їх змін; метод групування – для класифікації виробничих запасів і узагальнення облікових даних; економіко-статистичні методи – для проведення аналізу використання виробничих запасів; графічний і табличний методи – для наочного представлення результатів дослідження; а також абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків і обґрунтування практичних рекомендацій.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, що регулюють бухгалтерський облік, зокрема національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, навчальна та спеціалізована література з обліку й аналізу, а також фінансова, статистична та внутрішня

звітність підприємства ТОВ «Гарант», первинні документи та облікові реєстри.

Методична основа дослідження є положення економічної теорії, теорії бухгалтерського обліку та економічного аналізу, сучасні концепції управління ресурсами підприємства, а також нормативно-методичні документи, що регламентують порядок обліку виробничих запасів. У роботі використано системний підхід до дослідження обліково-аналітичних процесів, що дозволило комплексно оцінити стан обліку виробничих запасів та обґрунтувати напрями його вдосконалення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для удосконалення організації обліку та підвищення ефективності аналізу виробничих запасів на підприємстві ТОВ «Гарант». Запропоновані у роботі рекомендації щодо оптимізації методики обліку, удосконалення внутрішньої документації та підвищення контролю за рухом запасів можуть бути впроваджені у практичну діяльність підприємства з метою раціонального використання матеріальних ресурсів, зниження витрат і покращення фінансових результатів.

Апробація. Апробацію результатів кваліфікаційної роботи здійснено шляхом участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції та перспективи розвитку економіки України в умовах сучасних викликів», яка відбулася 14–15 травня 2026 року в м. Черкаси. За результатами дослідження опубліковано тези доповіді на тему «Облік виробничих запасів та напрями підвищення ефективності їх використання».

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох основних розділів, загального висновку, списку використаних джерел і додатків. У роботі представлено 4 ілюстрацій (рисунки) та 17 таблиць. Бібліографічний список включає 48 найменувань наукових джерел. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінки, включаючи додатки, з яких 70 сторінок займає основна частина тексту дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ

ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

1.1. Економічна сутність і класифікація виробничих запасів на підприємстві

У сучасних умовах господарювання забезпечення ефективної діяльності підприємства неможливе без раціонального управління його ресурсами. Особливе місце серед них займають запаси, які виступають матеріальною основою виробничого процесу та визначають безперервність функціонування підприємства. Саме тому дослідження їх економічної сутності та класифікації є важливим напрямом сучасних наукових досліджень.

Для повного та системного розкриття теми дослідження важливим є не лише аналіз поняття «виробничі запаси», а й визначення ширшої економічної категорії «запаси», оскільки саме вона формує теоретичне підґрунтя для їх подальшого дослідження. У науковій літературі запаси розглядаються як складова оборотних активів підприємства, що забезпечує безперервність господарської діяльності та виступає матеріальною основою виробничого процесу.

Термін «запаси» у вітчизняній науковій літературі з'явився в період реформування бухгалтерського обліку в Україні з метою наближення його до міжнародних стандартів [12].

Згідно з П(С)БО 9 «Запаси», «запаси – це активи, які: утримуються для подальшої реалізації за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшої реалізації продукту виробництва; утримуються для споживання під час виготовлення продукції, надання послуг та виконання робіт, а також управління підприємством» [15].

І. Чаюн вважає запаси «матеріальними ресурсами, що потрібні для забезпечення розширеного відтворення, обслуговування сфери матеріального виробництва та задоволення потреб населення, які зберігаються на складах або в інших місцях з метою їх наступного використання» [43, с. 44].

У своїй праці Л. Шевченко та В. Мулява вказують, що до запасів належать: «сировина, основні й допоміжні матеріали, пально-мастильні матеріали, запасні частини, тара, інвентар, господарське приладдя, інструменти, оснащення та пристрої, змінне обладнання, спеціальний (захисний) та фірмовий одяг і взуття, тимчасові споруди та пристрої, тварини на вирощуванні та відгодівлі, продукція сільськогосподарського виробництва, товари, готова продукція» [45, с. 72-73].

Подальший розвиток трактування даної категорії відображено у працях сучасних науковців, які акцентують увагу на її функціональному та управлінському значенні.

Зокрема, О. Роєва [33] визначає запаси як економічну категорію, що відображає сукупність матеріальних ресурсів, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для використання у виробничому процесі або для забезпечення інших видів діяльності. Авторка підкреслює їх динамічний характер і безпосередній зв'язок із процесами відтворення та споживання ресурсів.

У дослідженнях Л. Рубан та М. Козел запаси розглядаються як важливий елемент логістичної системи підприємства, який забезпечує узгодженість матеріальних потоків і впливає на ефективність виробничо-господарської діяльності. При цьому акцент робиться на необхідності їх оптимізації з метою мінімізації витрат і підвищення результативності функціонування підприємства [34].

Н. Стецюк [39] трактує запаси як матеріальні ресурси, що знаходяться на підприємстві у формі складських залишків і призначені для подальшого використання у виробництві, підкреслюючи їх роль як об'єкта обліку та аналізу в системі управління ресурсами.

Подібного підходу дотримується й О. Степаненко [38], яка розглядає запаси як об'єкт бухгалтерського обліку, що потребує чіткої класифікації для забезпечення достовірності інформації про їх рух і використання.

У свою чергу, О. Гадзевич та Т.Шпятиковська акцентують увагу на інформаційній функції запасів, визначаючи їх як об'єкт обліково-аналітичного забезпечення, що формує базу для контролю та прийняття управлінських рішень [8].

Водночас О. Подолянчук підкреслює, що запаси є матеріальною основою виробництва, яка забезпечує безперервність технологічного процесу та безпосередньо впливає на формування собівартості продукції [30, с. 88-90].

Узагальнення наукових підходів свідчить, що поняття «запаси» є ширшою економічною категорією, яка охоплює сукупність матеріальних ресурсів підприємства та виступає базою для формування виробничих запасів як їх складової частини. Запаси слід розглядати як матеріальні оборотні активи підприємства, які перебувають у постійному русі та забезпечують як виробничу, так і управлінську діяльність. Вони виступають не лише ресурсною основою функціонування підприємства, а й важливим елементом формування його фінансових результатів, що обумовлює необхідність їх ефективного обліку, контролю та оптимізації.

Переходячи до розгляду виробничих запасів, слід зазначити, що їх трактування у науковій літературі є багатограним і залежить від підходу до дослідження.

Суттєвий внесок у розвиток теоретичних підходів до розуміння виробничих запасів зроблено у праці Л. Рубан та Т. Яковенко [35], де автори досліджують різні підходи до трактування даної економічної категорії як з позиції бухгалтерського обліку, так і економічної теорії. Науковці підкреслюють, що виробничі запаси займають провідне місце у структурі активів підприємства та відіграють визначальну роль у формуванні витрат і забезпеченні безперервності виробничого процесу. У роботі зазначається, що трактування поняття «виробничі запаси» є неоднозначним, оскільки в

науковій літературі воно часто ототожнюється з такими категоріями, як «матеріальні ресурси», «предмети праці» або «товарно-матеріальні цінності». Водночас автори наголошують, що виробничі запаси доцільно розглядати як складову загальної системи запасів підприємства, яка має чітке функціональне призначення – забезпечення процесу виробництва та управлінської діяльності.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування поняття виробничих запасів, що зумовлює різноманітність їх визначень та акцентів у дослідженнях. І. Бержанір трактує їх як складову матеріальних ресурсів підприємства, що включає різні види матеріалів і комплектуючих, які формують матеріальну основу продукції, беруть участь у виробничому процесі та повністю переносять свою вартість на кінцевий результат [1, с. 161-168].

З позиції бухгалтерського обліку, Н. Бондаренко [4] визначає виробничі запаси як активи, що можуть бути як придбаними, так і виготовленими підприємством та використовуються у виробництві, для надання послуг або задоволення адміністративних потреб у межах одного операційного циклу.

О. Болдуєв визначає виробничі запаси як «предмет праці або матеріальних ресурсів, причому зазначено, в одних джерелах вони беруть участь у створенні матеріальних благ, а в інших – вони не повинні використовуватися в процесі виробництва» [3, с. 36].

У свою чергу, А. Дмитренко [10] деталізує їх склад, включаючи основні й допоміжні матеріали, паливо, запасні частини та інші ресурси, які використовуються в діяльності підприємства та повністю споживаються протягом одного виробничого циклу.

Т. Яцишина дає таке визначення виробничих запасів: «виробничі запаси – це складова частина предметів праці, які приймають участь у виготовленні продукції, але безпосередньо ще не задіяні у виробничому процесі, споживаються протягом одного виробничого циклу і всю свою вартість переносять на вартість кінцевого продукту» [48, с. 119].

Подальше поглиблення наукових підходів до дослідження виробничих запасів пов'язане з розглядом їх не лише як об'єкта обліку, а й як інструменту ефективного управління діяльністю підприємства. Зокрема, О. Зінченко та К. Сайко [16] акцентують увагу на тому, що економічна сутність виробничих запасів тісно пов'язана з їх здатністю забезпечувати стабільність виробничого процесу та оптимізацію використання ресурсів. У цьому контексті важливого значення набуває їх класифікація, яка виступає не лише теоретичною категорією, а й практичним інструментом організації обліку, контролю та аналізу. Автори підкреслюють, що систематизація виробничих запасів за різними ознаками дозволяє адаптувати облікову систему до специфіки діяльності підприємства, підвищити точність оцінки їх використання та забезпечити інформаційну базу для прийняття управлінських рішень. Таким чином, класифікаційний підхід розширює традиційне розуміння виробничих запасів, переводячи їх із категорії суто матеріальних ресурсів у площину стратегічного управління підприємством.

Як впливає з дослідження Л. Рубан, Т. Яковенко [35], виробничі запаси доцільно розглядати не лише як матеріальну основу виробництва, а як динамічний елемент оборотних активів, що перебуває у постійному русі та трансформації в межах операційного циклу. Такий підхід дозволяє акцентувати увагу на їх ролі у формуванні собівартості продукції, впливі на фінансові результати та необхідності ефективного управління їх обсягами. Відповідно, правильне трактування економічної сутності виробничих запасів створює підґрунтя для вдосконалення методики їх обліку, аналізу та контролю, що є особливо важливим в умовах сучасної економічної нестабільності.

Важливою складовою дослідження виробничих запасів є розуміння їх ролі не лише як елемента обліку, а як ключового фактору формування фінансових результатів підприємства. Як зазначають О. Бондаренко та А. Тітаренко [5], ефективний контроль за рухом запасів безпосередньо впливає на точність визначення собівартості продукції, фінансового

результату та рівень прибутковості підприємства. У цьому контексті виробничі запаси виступають не просто ресурсом, а важливим об'єктом управління, від якого залежить стабільність виробничого процесу та економічна ефективність діяльності. Саме тому їх раціональна організація, обґрунтована класифікація та своєчасний облік є необхідною умовою забезпечення безперервності виробництва та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Значного уточнення змісту виробничих запасів як економічної категорії надають дослідження А. Дмитренка та І. Балабась [10], у яких акцент зроблено на їх матеріально-речовій природі та функціональному призначенні у виробничому процесі. Автори підкреслюють, що виробничі запаси доцільно розглядати як сукупність предметів праці, які знаходяться на підприємстві у вигляді матеріальних ресурсів і призначені для використання як у виробничій діяльності, так і для забезпечення інших господарських потреб, за умови їх повного споживання в межах одного операційного циклу. Такий підхід дозволяє чітко відмежувати виробничі запаси від інших видів активів та конкретизувати їх місце у структурі ресурсного забезпечення підприємства.

У свою чергу, Н. Коваль [18] розширює розуміння виробничих запасів, розглядаючи їх не лише як об'єкт бухгалтерського обліку, а й як важливий елемент системи управління підприємством. Науковиця наголошує, що ефективність використання виробничих запасів безпосередньо впливає на результати діяльності суб'єкта господарювання, зокрема на рівень витрат, собівартість продукції та фінансові результати. Водночас авторка підкреслює необхідність поєднання облікового та управлінського підходів до їх дослідження, що дозволяє сформувати більш повну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.

Аналіз наведених наукових підходів свідчить, що виробничі запаси доцільно розглядати як особливу складову оборотних активів, яка має чітке функціональне призначення – забезпечення безперервності виробничого процесу. Водночас їх сутність виходить за межі суто облікового трактування,

оскільки вони виступають інструментом управління витратами, формування собівартості продукції та впливають на загальну ефективність діяльності підприємства.

Після розкриття економічної сутності виробничих запасів логічним є перехід до їх класифікації як важливого інструменту обліку та управління.

У сучасних наукових дослідженнях особлива увага приділяється класифікації виробничих запасів як важливому інструменту організації бухгалтерського обліку та управління ресурсами підприємства. Зокрема, у праці О. Степаненко [37] підкреслюється, що класифікація виробничих запасів повинна здійснюватися з урахуванням різних аспектів їх руху та використання, зокрема джерел надходження, напрямів використання, методів оцінювання та шляхів вибуття. Такий підхід дозволяє забезпечити повноту відображення господарських операцій, підвищити достовірність оцінки запасів та сформувати ефективну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.

Додаткового змістовного наповнення дослідження класифікації виробничих запасів надають підходи Н. Гудзенко та Ю. Гибало [9], які розглядають їх передусім як об'єкт бухгалтерського обліку з вираженою інформаційною функцією. Автори акцентують увагу на тому, що правильна класифікація виробничих запасів має не лише теоретичне значення, а й безпосередньо впливає на якість обліково-аналітичної інформації, необхідної для контролю та управління ресурсами підприємства. Особливо важливим є те, що виробничі запаси розглядаються як складова матеріальних ресурсів, яка забезпечує формування виробничого потенціалу підприємства, а їх систематизація за відповідними ознаками сприяє підвищенню ефективності обліку, контролю за використанням і прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

З урахуванням узагальнення наукових підходів до класифікації виробничих запасів, у табл. 1.1 доцільно розглянути їх групування за основними класифікаційними ознаками, що відображають економічний зміст,

функціональне призначення та особливості руху виробничих запасів на підприємстві.

Таблиця 1.1

Класифікація виробничих запасів на підприємстві

Класифікаційна ознака	Види виробничих запасів	Характеристика та економічний зміст
За економічним призначенням у виробництві	Сировина і основні матеріали	Формують матеріальну основу продукції, безпосередньо входять до її складу
	Допоміжні матеріали	Використовуються для обслуговування виробництва, покращення якості продукції
	Паливо	Забезпечує енергетичні потреби виробничого процесу
	Запасні частини	Використовуються для ремонту та підтримання основних засобів
	Тара і тарні матеріали	Забезпечують зберігання, транспортування продукції
За роллю у виробничому процесі	Активні (споживані)	Повністю використовуються у виробництві та переносять свою вартість на продукцію
	Пасивні (обслуговуючі)	Не входять до складу продукції, але забезпечують процес виробництва
За джерелами надходження	Придбані	Отримані від постачальників за грошові кошти
	Власного виробництва	Виготовлені самим підприємством
	Безоплатно отримані	Надходять без оплати (дарування, гуманітарна допомога тощо)
	Внесені до статутного капіталу	Передані засновниками як внесок
	Отримані в результаті обміну	Надходять внаслідок бартерних операцій
За напрямками використання	Виробничі	Використовуються у виготовленні продукції
	Загальновиробничі	Забезпечують функціонування виробничих підрозділів
	Адміністративні	Використовуються для управлінських потреб
	Збутові	Застосовуються у процесі реалізації продукції
За ступенем участі у виробничому циклі	Одноразового використання	Повністю споживаються в одному циклі
	Багаторазового використання (умовно)	Використовуються частково або поступово (наприклад, тара)
За терміном використання (оборотності)	Поточні	Використовуються протягом одного операційного циклу
	Резервні (страхові)	Створюються для запобігання перебоям у виробництві
За методом оцінки при вибутті	За ідентифікованою собівартістю	Оцінка кожної одиниці запасів окремо
	За середньозваженою собівартістю	Визначення середньої вартості запасів

За шляхами вибуття	FIFO	Списання запасів у порядку їх надходження
	За нормативними витратами	Оцінка за встановленими нормами
	Реалізовані	Продані іншим суб'єктам господарювання
	Використані у виробництві	Списані на витрати виробництва
	Безоплатно передані	Передані без компенсації
	Списані (нестачі, псування)	Вибуття внаслідок втрат або інвентаризації

Джерело: розроблено автором на основі джерела [37]

Важливим аспектом дослідження виробничих запасів є врахування їх значення як складової ресурсного потенціалу підприємства, що безпосередньо впливає на результати господарської діяльності. Як зазначає Ю. Рабоконь [32], виробничі запаси займають домінуюче місце у структурі оборотних активів і виступають основою виробничого процесу, оскільки саме від їх наявності залежить безперервність виробництва, а від ефективності використання – рівень собівартості продукції та фінансові результати підприємства. Водночас автор наголошує, що відсутність єдиного підходу до трактування даної категорії в науковій літературі та нормативній базі зумовлює необхідність її уточнення з позицій обліку та управління, що дозволяє підвищити якість інформаційного забезпечення та уникнути помилок при формуванні фінансової звітності.

У додатку А наведено узагальнену класифікацію виробничих запасів підприємства, їх економічну характеристику, напрями використання та значення в системі бухгалтерського обліку й аналізу діяльності підприємства.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що виробничі запаси є складною економічною категорією, яка поєднує в собі обліковий, виробничий та управлінський аспекти. Їх сутність полягає у забезпеченні безперервності виробничого процесу, формуванні матеріальної основи продукції та впливі на фінансові результати діяльності підприємства. Водночас відсутність єдиного підходу до їх трактування в науковій літературі зумовлює необхідність системного підходу до їх дослідження. Класифікація виробничих запасів виступає важливим інструментом організації обліку та

управління, оскільки забезпечує структурованість інформації, підвищує якість аналітичних даних і сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Саме комплексне поєднання теоретичного обґрунтування та практичної систематизації дозволяє сформувати ефективну систему обліково-аналітичного забезпечення виробничих запасів на підприємстві.

1.2. Нормативно-правове регулювання обліку виробничих запасів

У сучасних умовах функціонування економіки України важливим елементом забезпечення ефективної діяльності підприємства є належна організація бухгалтерського обліку виробничих запасів. Вона базується на чіткій та системній нормативно-правовій базі, яка регламентує порядок їх визнання, оцінки, документального оформлення, відображення в обліку та фінансовій звітності. Саме нормативне регулювання забезпечує єдність підходів до обліку, підвищує достовірність інформації та створює основу для ефективного управління матеріальними ресурсами підприємства.

Нормативно-правове регулювання обліку виробничих запасів в Україні має багаторівневий характер і включає:

- законодавчий рівень;
- нормативно-методичний рівень;
- рівень внутрішнього регулювання підприємства (облікова політика).

На законодавчому рівні ключове значення має Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [31]. Даний нормативно-правовий акт визначає загальні правові засади ведення бухгалтерського обліку, принципи формування фінансової звітності, вимоги до її достовірності та повноти. Відповідно до цього закону, підприємства зобов'язані вести облік активів, зобов'язань і господарських операцій на підставі первинних документів, що безпосередньо стосується обліку виробничих запасів.

Закон закріплює основні принципи бухгалтерського обліку, зокрема принципи обачності, повного висвітлення, автономності, безперервності діяльності та превалювання сутності над формою. У контексті обліку виробничих запасів ці принципи означають, що їх оцінка та відображення мають бути об'єктивними, економічно обґрунтованими та відповідати реальному стану активів підприємства.

Центральне місце у системі нормативного регулювання обліку виробничих запасів займає Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» [25], яке визначає методологічні засади формування інформації про запаси у бухгалтерському обліку та їх відображення у фінансовій звітності підприємства. Даний стандарт регламентує ключові аспекти обліку запасів, зокрема порядок їх визнання, оцінки, переоцінки, списання та розкриття інформації у звітності.

Відповідно до НП(С)БО 9, запаси визнаються активом за умови, якщо існує ймовірність отримання підприємством у майбутньому економічних вигод, пов'язаних з їх використанням, а також якщо їх вартість може бути достовірно визначена. Такий підхід відповідає загальним принципам бухгалтерського обліку та забезпечує об'єктивність відображення інформації про активи підприємства [9].

До складу запасів відповідно до стандарту включаються:

- сировина та матеріали, що призначені для використання у виробничому процесі;
- незавершене виробництво у вигляді незакінчених виробничих процесів;
- готова продукція, яка виготовлена підприємством і призначена для реалізації;
- товари, придбані з метою подальшого продажу.

Для виробничих підприємств особливе значення мають саме виробничі запаси, зокрема сировина, основні та допоміжні матеріали, паливо, запасні

частини та інші матеріальні ресурси, які безпосередньо беруть участь у процесі виготовлення продукції та формують її матеріальну основу.

Суттєвим елементом нормативного регулювання є порядок оцінки запасів, який детально визначений НП(С)БО 9 [9]. Зокрема, при первісному визнанні запаси оцінюються за первісною вартістю, яка формується залежно від способу їх надходження. У разі придбання за плату до первісної вартості включаються фактичні витрати на їх придбання, зокрема: суми, сплачені постачальникам, мито, непрямі податки (які не відшкодовуються підприємству), транспортно-заготівельні витрати, витрати на навантаження, розвантаження та інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням запасів до стану, придатного для використання за призначенням.

У випадку виготовлення запасів власними силами їх первісна вартість визначається на основі виробничої собівартості, яка включає прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати відповідно до вимог НП(С)БО 16 «Витрати» [24].

При вибутті запасів стандартом передбачено застосування одного з методів оцінки, зокрема:

- методу ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- методу середньозваженої собівартості;
- методу FIFO (першим надійшов – першим вибув).

Обраний метод повинен застосовуватися послідовно та бути закріпленим в обліковій політиці підприємства.

На дату балансу запаси підлягають оцінці за найменшою з двох величин – первісною вартістю або чистою вартістю реалізації. Чиста вартість реалізації визначається як очікувана ціна реалізації запасів за вирахуванням витрат на їх завершення та реалізацію. У разі, якщо чиста вартість реалізації є нижчою за первісну, здійснюється уцінка запасів, що забезпечує дотримання принципу обачності.

Окрему увагу в стандарті приділено питанням документального оформлення та аналітичного обліку запасів, а також розкриттю інформації про

них у фінансовій звітності. Зокрема, підприємства зобов'язані розкривати інформацію про обрану облікову політику щодо оцінки запасів, їх вартість за видами, суму уцінки та інші суттєві показники.

НП(С)БО 9 «Запаси» [25] виступає основним нормативним документом, який комплексно регулює облік виробничих запасів, забезпечуючи єдність методологічних підходів, достовірність облікової інформації та можливість її ефективного використання в управлінській діяльності підприємства. НП(С)БО 9 «Запаси» функціонує не ізольовано, а у тісному взаємозв'язку з іншими національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які в сукупності формують цілісну систему нормативного регулювання обліку активів і витрат підприємства. Такий взаємозв'язок забезпечує комплексний підхід до відображення господарських операцій, пов'язаних із виробничими запасами, та узгодженість облікових процедур.

Зокрема, НП(С)БО 16 «Витрати» визначає порядок формування витрат підприємства, у тому числі тих, що пов'язані з використанням виробничих запасів у процесі господарської діяльності. Відповідно до цього стандарту, вартість використаних виробничих запасів включається до складу виробничої собівартості продукції як прямі матеріальні витрати або до складу інших витрат залежно від напрямів їх використання. Таким чином, саме через НП(С)БО 16 забезпечується взаємозв'язок між обліком запасів і процесом формування собівартості продукції, що має ключове значення для визначення фінансових результатів діяльності підприємства [24].

У свою чергу, НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» встановлює загальні принципи та вимоги до формування фінансової звітності, у межах якої відображається інформація про виробничі запаси. Зокрема, відповідно до цього стандарту, запаси відображаються у складі оборотних активів у Балансі (Звіті про фінансовий стан), а також підлягають деталізації у примітках до фінансової звітності. Стандарт визначає вимоги до достовірності, повноти, послідовності та зрозумілості інформації, що забезпечує об'єктивне представлення даних про наявність і рух запасів [23].

Важливу роль у практичній організації бухгалтерського обліку виробничих запасів відіграє План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, а також Інструкція щодо його застосування, затверджені наказом Міністерства фінансів України № 291 [17]. Зазначені документи забезпечують уніфікацію облікових записів і визначають структуру синтетичного обліку запасів.

Відповідно до Плану рахунків, облік виробничих запасів ведеться на рахунках класу 2 «Запаси», серед яких основними є:

- рахунок 20 «Виробничі запаси», на якому узагальнюється інформація про наявність та рух сировини, матеріалів, палива, запасних частин, тари та інших матеріальних ресурсів;
- рахунок 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», призначений для обліку предметів, які використовуються у господарській діяльності протягом короткого періоду;
- рахунок 23 «Виробництво», на якому відображається процес використання виробничих запасів у виробництві та формування виробничої собівартості продукції.

Крім того, рахунок 20 має розгалужену систему субрахунків (201 «Сировина і матеріали», 203 «Паливо», 205 «Будівельні матеріали», 207 «Запасні частини» тощо), що забезпечує детальний аналітичний облік запасів за їх видами та напрямками використання.

Інструкція про застосування Плану рахунків визначає порядок відображення господарських операцій, пов'язаних із надходженням, внутрішнім переміщенням, використанням і вибуттям виробничих запасів. Зокрема, вона регламентує типові бухгалтерські проведення, що застосовуються при оприбуткуванні запасів, їх передачі у виробництво, списанні, реалізації або ліквідації. Це забезпечує єдність облікової практики, підвищує порівнянність фінансової інформації та сприяє ефективному контролю за рухом матеріальних ресурсів [17].

Взаємодія НП(С)БО 9 [25] з іншими стандартами бухгалтерського обліку, а також застосування Плану рахунків і відповідної Інструкції формують цілісну методологічну основу обліку виробничих запасів, що забезпечує їх достовірне відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємства.

Не менш важливим елементом нормативно-правового регулювання обліку виробничих запасів є Податковий кодекс України [28], який визначає особливості формування фінансового результату до оподаткування та порядок врахування витрат підприємства для цілей оподаткування податком на прибуток. У контексті обліку виробничих запасів його значення полягає у встановленні правил податкового визнання витрат, пов'язаних із їх придбанням, використанням та списанням.

Зокрема, відповідно до норм Податкового кодексу України [28], об'єктом оподаткування податком на прибуток є фінансовий результат (прибуток або збиток), визначений за даними бухгалтерського обліку, скоригований на податкові різниці. Це означає, що правильність ведення бухгалтерського обліку виробничих запасів безпосередньо впливає на достовірність податкових розрахунків. Витрати, пов'язані з використанням виробничих запасів, формують собівартість продукції та включаються до витрат діяльності, що зменшують фінансовий результат підприємства.

Особливу увагу слід приділити питанням оцінки запасів, оскільки саме від обраного методу оцінки (FIFO, середньозважена собівартість тощо) залежить величина витрат і, відповідно, база оподаткування. У зв'язку з цим важливо забезпечити узгодженість облікової політики підприємства з вимогами податкового законодавства, щоб уникнути розбіжностей між бухгалтерським і податковим обліком.

Крім того, Податковий кодекс України [28] встановлює вимоги до документального підтвердження господарських операцій, у тому числі операцій із запасами. Первинні документи повинні містити всі необхідні

реквізити та підтверджувати реальність здійснення операцій, що є обов'язковою умовою визнання витрат для податкових цілей.

Важливу роль у нормативному забезпеченні обліку виробничих запасів відіграють методичні рекомендації Міністерства фінансів України, які деталізують практичні аспекти їх обліку, оцінки, інвентаризації та контролю. Зокрема, Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів визначають порядок формування первісної вартості запасів залежно від джерел їх надходження, правила організації аналітичного обліку, а також особливості відображення операцій із запасами у бухгалтерському обліку [21].

Окрему увагу в нормативних документах приділено проведенню інвентаризації запасів, яка є важливим елементом контролю за їх збереженням і використанням. Відповідно до Положення про інвентаризацію активів і зобов'язань, підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію у встановлені строки, зокрема перед складанням річної фінансової звітності, у разі зміни матеріально відповідальних осіб, виявлення фактів крадіжок або псування майна. Результати інвентаризації підлягають обов'язковому відображенню в бухгалтерському обліку, що забезпечує достовірність інформації про фактичну наявність виробничих запасів.

Не менш важливим є документальне оформлення операцій із запасами, яке здійснюється на підставі первинних документів, таких як накладні, акти приймання-передачі, лімітно-забірні картки, акти списання тощо. Саме належна організація документообігу забезпечує контроль за рухом запасів і є основою для їх відображення в обліку.

Окремо слід відзначити значення облікової політики підприємства як внутрішнього нормативного документа, що формується на основі чинного законодавства та визначає конкретні методичні підходи до ведення бухгалтерського обліку. У частині обліку виробничих запасів облікова політика передбачає:

- вибір методу оцінки запасів при їх вибутті;
- порядок формування первісної вартості;

- організацію аналітичного обліку;
- правила документального оформлення операцій;
- порядок проведення інвентаризації;
- особливості відображення запасів у фінансовій звітності.

Саме облікова політика забезпечує адаптацію загальних вимог нормативно-правових актів до специфіки діяльності конкретного підприємства, що дозволяє підвищити ефективність обліково-аналітичної системи.

Податковий кодекс України, методичні рекомендації Міністерства фінансів та внутрішні регламенти підприємства у вигляді облікової політики формують важливу складову нормативно-правового забезпечення обліку виробничих запасів. Їх узгоджене застосування забезпечує достовірність облікової інформації, підвищує ефективність контролю за використанням ресурсів і сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Облік виробничих запасів на міжнародному рівні регламентується МСБО 2 «Запаси», метою якого є визначення підходів до їх оцінки та відображення в обліку. Основна увага приділяється формуванню собівартості запасів, яка визнається активом і переноситься на витрати у періоді отримання відповідних доходів. Стандарт також встановлює правила визначення собівартості, порядок її списання до чистої вартості реалізації та застосування відповідних формул оцінки [22].

Дія стандарту поширюється на більшість видів запасів, за винятком фінансових інструментів, незавершеного виробництва за будівельними контрактами, а також біологічних активів, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю. Окремо визначено випадки, коли запаси оцінюються за чистою вартістю реалізації або справедливою вартістю (зокрема для сільськогосподарської продукції чи діяльності брокерів), і відповідні зміни вартості визнаються у складі прибутку або збитку звітного періоду. Структурно стандарт охоплює ключові аспекти обліку запасів: сферу

застосування, визначення, оцінку, складові собівартості, методи її розрахунку, порядок визнання витрат і вимоги до розкриття інформації.

Таким чином, нормативно-правове регулювання обліку виробничих запасів в Україні є складною багаторівневою системою, що поєднує законодавчі акти, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, підзаконні нормативні документи та внутрішні регламенти підприємства. Її функціонування спрямоване на забезпечення єдності методологічних підходів до обліку, уніфікацію облікових процедур та підвищення достовірності фінансової інформації. Водночас така система створює необхідні передумови для формування повної, своєчасної та релевантної інформації про наявність, рух і використання виробничих запасів, що має ключове значення для прийняття ефективних управлінських рішень. Крім того, комплексний характер нормативного регулювання забезпечує взаємозв'язок між бухгалтерським і податковим обліком, сприяє підвищенню прозорості фінансової звітності та зміцненню фінансової дисципліни на підприємстві. В умовах сучасної економічної нестабільності, зростання конкуренції та підвищення вимог до ефективності використання ресурсів, роль нормативно-правового забезпечення обліку виробничих запасів суттєво зростає, оскільки саме воно дозволяє мінімізувати ризики, забезпечити контроль за матеріальними ресурсами та підвищити результативність діяльності підприємства в цілому.

1.3. Синтетичний та аналітичний облік виробничих запасів

Ефективне управління виробничими запасами на підприємстві неможливе без належної організації їх бухгалтерського обліку, який забезпечує формування достовірної, повної та своєчасної інформації про їх наявність, рух і використання. Важливе значення у цьому процесі має побудова системи синтетичного та аналітичного обліку, що дозволяє поєднати узагальнену та деталізовану інформацію про виробничі запаси.

Синтетичний облік виробничих запасів забезпечує узагальнення інформації про їх наявність і рух у грошовому вираженні на рахунках бухгалтерського обліку, тоді як аналітичний облік спрямований на деталізацію цієї інформації за видами запасів, місцями їх зберігання, матеріально відповідальними особами та іншими ознаками.

Організація синтетичного обліку виробничих запасів є важливою складовою системи бухгалтерського обліку підприємства, оскільки саме на цьому рівні забезпечується узагальнення інформації про їх наявність, рух і використання у грошовому вимірі. Синтетичний облік дозволяє отримати цілісне уявлення про обсяг матеріальних ресурсів підприємства та виступає основою для формування фінансової звітності.

Синтетичний облік виробничих запасів здійснюється відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку на рахунках класу 2 «Запаси». Основним рахунком, на якому відображається інформація про виробничі запаси, є рахунок 20 «Виробничі запаси». Його економічне призначення полягає в узагальненні даних про наявність і рух сировини, матеріалів, палива, запасних частин та інших матеріальних ресурсів, що використовуються у виробничому процесі.

Для забезпечення більш детального обліку рахунок 20 має розгалужену систему субрахунків, що дозволяє групувати виробничі запаси за їх економічним змістом і призначенням. Це сприяє підвищенню аналітичності облікової інформації та забезпечує можливість контролю за використанням матеріальних ресурсів.

Таблиця 1.2

Рахунки синтетичного обліку виробничих запасів

Рахунок	Назва рахунку	Економічний зміст
20	Виробничі запаси	Облік сировини, матеріалів, палива, запасних частин
201	Сировина і матеріали	Основні та допоміжні матеріали
203	Паливо	Паливо для технологічних і енергетичних потреб
205	Будівельні матеріали	Матеріали для будівництва
207	Запасні частини	Запасні частини для ремонту
209	Інші матеріали	Інші види матеріальних ресурсів

Джерело: розроблено автором на основі джерел [7; 36]

Рахунок 20 «Виробничі запаси» є активним, що визначає порядок його функціонування у бухгалтерському обліку. Зокрема:

– по дебету рахунку відображається надходження виробничих запасів на підприємство (придбання, безоплатне отримання, виготовлення власними силами);

– по кредиту – їх вибуття (передача у виробництво, реалізація, списання, ліквідація тощо) [13].

Застосування даного рахунку дозволяє систематизувати інформацію про рух матеріальних ресурсів та забезпечити контроль за їх використанням.

Важливим елементом синтетичного обліку є відображення господарських операцій за допомогою бухгалтерських проведення. Типові бухгалтерські записи, пов'язані з обліком виробничих запасів, наведено у таблиці.

Таблиця 1.3

Типові бухгалтерські проведення з обліку виробничих запасів

Операція	Дебет	Кредит
Надходження матеріалів від постачальника	20	63
Передача матеріалів у виробництво	23	20
Списання нестач і втрат	947	20
Реалізація надлишкових матеріалів	36	20

Джерело: розроблено автором на основі джерел [7; 35; 36]

Крім наведених операцій, у практиці господарської діяльності підприємства можуть мати місце й інші господарські ситуації, пов'язані з рухом виробничих запасів, зокрема їх переміщення між складами, повернення постачальникам, дооцінка або уцінка, що також знаходить своє відображення у системі синтетичного обліку [29].

Синтетичний облік виробничих запасів забезпечує узагальнення інформації про їх рух у грошовому вимірі, формує основу для складання фінансової звітності та створює передумови для ефективного контролю за використанням матеріальних ресурсів.

Водночас, для забезпечення більш детального контролю та управління виробничими запасами, одного лише синтетичного обліку недостатньо. Саме тому важливого значення набуває організація аналітичного обліку, який дозволяє деталізувати інформацію за видами запасів, місцями їх зберігання та відповідальними особами.

Аналітичний облік виробничих запасів є невід'ємною складовою системи бухгалтерського обліку, яка забезпечує деталізацію узагальнених даних синтетичного обліку та створює інформаційну основу для оперативного управління і контролю за використанням матеріальних ресурсів підприємства. Його організація має особливе значення, оскільки саме на цьому рівні формується повна інформація про конкретні види запасів, їх місцезнаходження, рух і відповідальних осіб.

На відміну від синтетичного обліку, який відображає інформацію у вартісному вимірі, аналітичний облік ведеться як у кількісному, так і у вартісному вираженні, що дозволяє забезпечити більш глибокий контроль за збереженням і ефективністю використання виробничих запасів.

Аналітичний облік виробничих запасів ведеться за такими основними напрямками:

- за видами запасів (сировина, матеріали, паливо, запасні частини тощо);
- за місцями їх зберігання (склади, виробничі підрозділи, цехи);
- за матеріально відповідальними особами;
- за партіями надходження (що є важливим при застосуванні методів оцінки, зокрема FIFO);
- за номенклатурними номерами, які забезпечують ідентифікацію кожного виду запасів [44].

Основною одиницею аналітичного обліку є номенклатурний номер, який присвоюється кожному виду запасів і використовується для їх ідентифікації у системі обліку. Формування номенклатури матеріалів дозволяє систематизувати облік запасів, забезпечити точність облікових даних та спростити контроль за їх рухом.

Таблиця 1.3

Організація аналітичного обліку виробничих запасів

Ознака обліку	Характеристика
Номенклатурний номер	Унікальний код запасу
Місце зберігання	Склад або підрозділ
Матеріально відповідальна особа	Особа, відповідальна за збереження
Одиниця виміру	Кг, м, шт. тощо
Облікова ціна	Вартість одиниці запасу

Джерело: розроблено автором на основі джерел [29; 44]

Аналітичний облік ведеться у кількісному та вартісному вираженні, що дозволяє забезпечити постійний контроль за рухом виробничих запасів, своєчасно виявляти відхилення, нестачі або надлишки, а також оцінювати ефективність їх використання. Такий підхід сприяє підвищенню точності облікових даних та забезпечує інформаційну підтримку управлінських рішень.

Важливим інструментом організації аналітичного обліку є використання складських карток (карток складського обліку матеріалів), у яких фіксується надходження, вибуття та залишки запасів за кожним номенклатурним номером. Облік на складі, як правило, ведеться матеріально відповідальними особами у кількісному вимірі, тоді як у бухгалтерії – у вартісному та кількісному вираженні, що забезпечує взаємозв'язок складського і бухгалтерського обліку [46].

Крім того, аналітичний облік дозволяє здійснювати контроль за дотриманням встановлених норм запасів, виявляти повільно оборотні або надлишкові матеріали, що є важливим для оптимізації складських запасів і зменшення витрат підприємства.

Аналітичний облік виробничих запасів відіграє ключову роль у забезпеченні деталізації інформації, необхідної для контролю, аналізу та управління матеріальними ресурсами. Він доповнює синтетичний облік, забезпечуючи повноту та достовірність інформації, і виступає важливим елементом ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємства [2].

Організація обліку виробничих запасів неможлива без належного документального оформлення, яке забезпечує фіксацію господарських операцій, їх юридичну обґрунтованість та контроль за рухом матеріальних ресурсів. Саме первинні документи є основою для відображення інформації у системі бухгалтерського обліку та формування достовірної фінансової звітності.

До основних первинних документів, що використовуються в обліку виробничих запасів, належать:

- накладні (товарно-транспортні, прибуткові, видаткові);
- акти приймання-передачі матеріалів;
- лімітно-забірні картки, що застосовуються для контролю відпуску матеріалів у виробництво;
- акти списання матеріалів;
- складські картки обліку матеріалів [27].

Зазначені документи забезпечують не лише підтвердження господарських операцій, а й виконують контрольну функцію, оскільки дозволяють відслідковувати рух запасів, дотримання встановлених норм їх використання та відповідальність матеріально відповідальних осіб. Важливим є те, що всі первинні документи повинні містити обов'язкові реквізити, передбачені законодавством, що гарантує їх юридичну силу та можливість використання в обліковому процесі.

Належна організація документообігу є необхідною умовою ефективного функціонування системи обліку виробничих запасів і забезпечує взаємозв'язок між господарськими операціями та їх відображенням у бухгалтерському обліку [19].

Наступним важливим аспектом організації обліку виробничих запасів є їх оцінка, оскільки саме вона визначає величину витрат, собівартість продукції та фінансові результати діяльності підприємства. Особливого значення набуває вибір методу оцінки запасів при їх вибутті, який закріплюється в обліковій політиці підприємства і застосовується на постійній основі.

Найпоширенішими методами оцінки виробничих запасів є:

- метод FIFO (першим надійшов – першим вибув), який передбачає списання запасів у порядку їх надходження;
- метод середньозваженої собівартості, що базується на визначенні середньої вартості одиниці запасів;
- метод ідентифікованої собівартості, який застосовується для обліку індивідуальних або унікальних запасів.

Формула середньозваженої собівартості:

$$\text{Середньозалежна собівартість} = \frac{\text{Вартість запасів на початок} + \text{надходження}}{\text{Кількість запасів}}, \quad (1.1)$$

Застосування того чи іншого методу безпосередньо впливає на:

- рівень собівартості продукції;
- величину фінансового результату підприємства;
- податкове навантаження [47, с. 65-66].

У зв'язку з цим вибір методу оцінки повинен бути економічно обґрунтованим і відповідати специфіці діяльності підприємства.

Розглянуті аспекти організації обліку виробничих запасів підтверджують, що синтетичний та аналітичний облік функціонують у тісному взаємозв'язку та взаємодоповнюють один одного. Синтетичний облік забезпечує узагальнення інформації у грошовому вимірі, тоді як аналітичний – її деталізацію за конкретними об'єктами обліку.

Дані аналітичного обліку узагальнюються у синтетичному, а синтетичний облік, у свою чергу, виступає засобом контролю за правильністю ведення аналітичного. Важливою умовою є забезпечення їх повної відповідності, що виражається у рівності. Недотримання цієї умови свідчить про наявність помилок в обліку та потребує їх негайного усунення [18].

Узагальнюючи викладене, слід підкреслити, що правильно організований облік виробничих запасів має важливе значення для діяльності підприємства, оскільки дозволяє:

- здійснювати контроль за їх наявністю та збереженням;
- забезпечувати безперервність виробничого процесу;
- оптимізувати витрати та уникати перевитрат матеріальних ресурсів;
- підвищувати ефективність господарської діяльності.

Крім того, ефективна система обліку сприяє своєчасному виявленню відхилень, прийняттю управлінських рішень та підвищенню рівня фінансової дисципліни на підприємстві.

Таким чином, синтетичний та аналітичний облік виробничих запасів є взаємопов'язаними складовими єдиної системи бухгалтерського обліку, що забезпечує формування як узагальненої, так і деталізованої інформації про матеріальні ресурси підприємства. Синтетичний облік дозволяє відображати загальний стан і рух запасів у грошовому вимірі, тоді як аналітичний облік забезпечує їх деталізацію за різними ознаками, що створює основу для контролю та управління. Водночас ефективність обліку виробничих запасів значною мірою залежить від належної організації документообігу, обґрунтованого вибору методів оцінки та забезпечення взаємозв'язку між різними рівнями обліку. Комплексне застосування зазначених елементів сприяє підвищенню достовірності облікової інформації, оптимізації використання ресурсів і прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, що є важливим чинником забезпечення ефективної діяльності підприємства.

1.4. Методика аналізу використання запасів на підприємстві

Методика аналізу використання запасів на підприємстві являє собою послідовну систему аналітичних процедур, спрямованих на оцінку їх складу, забезпеченості, руху та ефективності використання з метою виявлення резервів оптимізації управління матеріальними ресурсами.

Методика аналізу включає такі етапи:

1. Аналіз складу та структури запасів. Передбачає визначення загального обсягу запасів, оцінку їх динаміки та структури. Досліджується

питома вага окремих видів запасів у загальній сумі, що дозволяє виявити структурні зміни та їх вплив на виробничу діяльність підприємства [20].

Аналіз розпочинається з оцінки загального обсягу запасів та їх динаміки. Для цього використовують показники абсолютного відхилення та темпів зміни. Для оцінки динаміки можуть використовуватися такі показники: абсолютне відхилення, темп зростання, темп приросту.

Формули мають такий вигляд:

Абсолютне відхилення:

$$\Delta Z = Z_1 - Z_0, \quad (1.2)$$

ΔZ – зміна обсягу запасів;

Z_1 – обсяг запасів у звітному періоді;

Z_0 – обсяг запасів у базисному періоді.

Темп зростання:

$$T_{\text{пр}} = \frac{Z_1 - Z_0}{Z_0} \times 100\%, \quad (1.3)$$

Структурний аналіз передбачає визначення частки окремих видів запасів у їх загальному обсязі, що дозволяє оцінити їх виробничу спрямованість та ефективність формування.

2. Оцінка забезпеченості підприємства запасами. Спрямована на визначення відповідності наявних запасів виробничим потребам. Розраховується забезпеченість запасами у днях, що характеризує безперервність виробничого процесу та дозволяє виявити дефіцит або надлишок ресурсів.

Забезпеченість запасами визначається за формулою:

Для цього використовують показник забезпеченості у днях:

$$Z_{\text{дн}} = \frac{Z_{\text{сер}}}{V_{\text{доб}}}, \quad (1.4)$$

Де:

$Z_{\text{дн}}$ – забезпеченість запасами у днях;

$Z_{\text{сер}}$ – середній залишок запасів;

$V_{\text{доб}}$ – середньодобове використання запасів.

Показник відображає кількість днів безперебійної роботи підприємства. Його аналіз дозволяє виявити ризики дефіциту або надлишкового накопичення запасів.

3. Аналіз оборотності запасів. Включає оцінку швидкості обігу запасів шляхом розрахунку коефіцієнта оборотності та тривалості одного обороту. Даний етап дозволяє визначити ефективність використання оборотних активів.

Основними показниками є:

$$K_{\text{об}} = \frac{C_p}{Z_{\text{сер}}}, \quad (1.5)$$

де:

$K_{\text{об}}$ – коефіцієнт оборотності запасів;

C_p – собівартість реалізованої продукції або матеріальні витрати;

$Z_{\text{сер}}$ – середній залишок запасів.

Тривалість одного обороту:

$$T_{\text{об}} = \frac{D}{K_{\text{об}}}, \quad (1.6)$$

де:

$T_{\text{об}}$ – тривалість одного обороту в днях;

D – кількість днів.

Зростання коефіцієнта оборотності свідчить про підвищення ефективності використання запасів, тоді як збільшення тривалості обороту вказує на їх надлишкове накопичення [11].

4. Аналіз ефективності використання запасів. Передбачає оцінку результативності використання матеріальних ресурсів через показники

матеріаловіддачі та матеріаломісткості, що відображають рівень раціональності їх використання.

Оцінка ефективності здійснюється за допомогою таких показників:

Матеріаловіддача:

$$M_B = \frac{Q}{M_{BT}}, \quad (1.7)$$

де:

M_B – матеріаловіддача;

Q – обсяг виготовленої або реалізованої продукції;

M_{BT} – матеріальні витрати.

Матеріаломісткість:

$$M_M = \frac{M_{BT}}{Q}, \quad (1.8)$$

де:

M_M – матеріаломісткість продукції.

Зростання матеріаловіддачі та зниження матеріаломісткості свідчать про раціональне використання матеріальних ресурсів.

5. Аналіз втрат і результатів інвентаризації. Полягає у виявленні нестач, псування, відходів та інших втрат, а також оцінці результатів інвентаризації з метою визначення ефективності внутрішнього контролю.

На цьому етапі визначаються:

- обсяги нестач і псування запасів;
- рівень відходів;
- відхилення фактичних залишків від облікових;
- причини втрат [6].

Аналіз дозволяє оцінити ефективність системи внутрішнього контролю та організації складського господарства.

6. Узагальнення результатів та виявлення резервів. На завершальному етапі формуються аналітичні висновки, визначаються проблемні аспекти використання запасів і обґрунтовуються напрями підвищення ефективності управління ними.

За результатами проведеного аналізу:

- визначаються проблеми у формуванні та використанні запасів;
- виявляються резерви підвищення ефективності;
- обґрунтовуються напрями оптимізації управління запасами.

До основних напрямів удосконалення належать:

- оптимізація обсягів закупівель;
- нормування запасів;
- скорочення надлишкових залишків;
- прискорення оборотності;
- підвищення ефективності контролю [14].

Для проведення аналізу використання запасів використовується фінансова, статистична та внутрішньогосподарська інформація, зокрема:

- баланс (звіт про фінансовий стан);
- звіт про фінансові результати;
- примітки до фінансової звітності;
- оборотно-сальдові відомості;
- складські документи;
- акти інвентаризації;
- первинні документи з руху матеріалів;
- внутрішня управлінська звітність [13; 26].

Отже, методика аналізу використання запасів базується на послідовному виконанні аналітичних етапів, що охоплюють оцінку їх складу, забезпеченості, оборотності та ефективності використання. Такий підхід забезпечує обґрунтованість управлінських рішень і сприяє підвищенню результативності діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТОВ «ГАРАНТ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства

ТОВ «Гарант» є господарюючим суб'єктом аграрної сфери, діяльність якого організована відповідно до вимог чинного законодавства України, зокрема норм Господарського кодексу України та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Обрана організаційно-правова форма передбачає об'єднання внесків учасників у статутному капіталі з визначеним розподілом часток, а також обмеження їх відповідальності розміром здійснених інвестицій, що створює додаткові гарантії фінансової стабільності для власників.

Підприємство здійснює діяльність на території Київської області, зокрема в Бориспільському районі (с. Дівички), що обумовлює його функціонування в конкретних природно-кліматичних умовах. Географічне розташування суттєво впливає на виробничу спеціалізацію підприємства, структуру посівних площ та рівень урожайності сільськогосподарських культур.

Основним видом економічної діяльності ТОВ «Гарант» є вирощування зернових, зернобобових і олійних культур (КВЕД 01.11), що визначає його чітку рослинницьку орієнтацію. Така спеціалізація зумовлює особливості організації виробництва, зокрема сезонність виконання робіт, високу залежність від погодних умов, а також значні витрати на забезпечення виробничого процесу (насіннєвий матеріал, добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні ресурси). Водночас концентрація діяльності у сфері

рослинництва сприяє більш ефективному використанню ресурсів і підвищенню результативності функціонування підприємства.

Виробнича структура ТОВ «Гарант» є простою та відповідає масштабам малого аграрного підприємства, зосередженого на рослинництві (зернові, бобові, олійні культури). Така спеціалізація забезпечує ефективне використання ресурсів і планування виробництва, проте підвищує залежність від сезонності, погодних умов і цінових коливань.

Ресурсний потенціал підприємства включає земельні, матеріально-технічні, трудові та фінансові ресурси. Визначальну роль відіграють земельні угіддя, які впливають на обсяги виробництва, урожайність і фінансові результати. Матеріально-технічна база представлена основними засобами (техніка, транспорт, виробничі та складські приміщення), що свідчить про капіталомісткий характер діяльності.

Трудовий потенціал є обмеженим (9 працівників), що зумовлює необхідність універсальності персоналу та ефективної організації праці, особливо в періоди сезонних робіт.

Система управління ТОВ «Гарант» має спрощений лінійно-функціональний характер. Це означає, що основні управлінські рішення приймаються керівником підприємства, а окремі функції – облік, виробництво, матеріально-технічне забезпечення та контроль – виконуються відповідальними працівниками або спеціалістами. Така модель є доцільною для малого підприємства, оскільки не потребує складної багаторівневої управлінської системи, але забезпечує оперативність прийняття рішень і персональну відповідальність за результати роботи.

Організаційна структура управління ТОВ «Гарант» може бути подана у вигляді такої схеми:

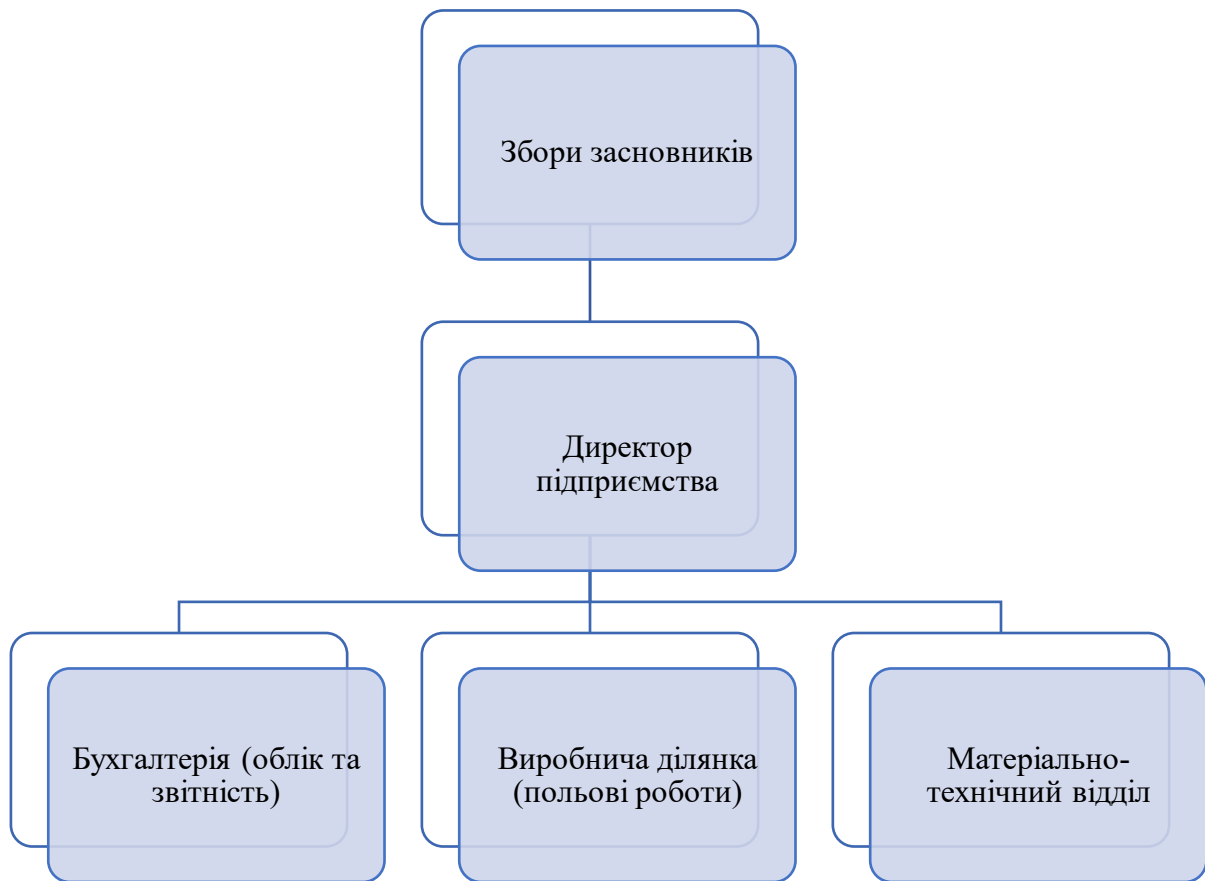

Рис. 2.1. Організаційна структура управління ТОВ «Гарант» (розроблено автором)

У такій структурі вищим органом управління є збори засновників, які визначають основні напрями розвитку підприємства, затверджують результати діяльності та приймають стратегічні рішення. Поточне керівництво здійснює директор, який організовує виробничо-господарську діяльність, укладає договори, контролює використання ресурсів і забезпечує виконання управлінських рішень.

Бухгалтерія відповідає за ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, облік розрахунків, витрат, доходів і виробничих запасів. Виробнича ділянка забезпечує виконання основних сільськогосподарських робіт, пов'язаних з обробітком ґрунту, посівом, доглядом за культурами та збиранням урожаю. Матеріально-технічне забезпечення охоплює придбання, зберігання та використання насіння, добрив, засобів захисту рослин, пального та інших ресурсів, необхідних для виробничого процесу.

Загалом організаційна структура ТОВ «Гарант» відповідає його масштабам, виду діяльності та кількості працівників. Вона є компактною, зрозумілою та дає змогу забезпечити оперативне управління підприємством. Водночас через невелику чисельність персоналу окремі працівники можуть поєднувати кілька функцій, що потребує належного внутрішнього контролю, особливо щодо обліку, зберігання та використання виробничих запасів.

Для комплексної оцінки організаційно-економічного стану ТОВ «Гарант» доцільно здійснити аналіз динаміки основних показників його фінансово-господарської діяльності за 2022–2024 рр. Такий аналіз дає змогу визначити зміни у масштабах діяльності підприємства, оцінити ефективність використання ресурсів, виявити тенденції формування фінансових результатів, а також охарактеризувати рівень фінансової стійкості та платоспроможності. Особливу увагу при цьому приділено дослідженню структури активів і джерел їх формування, співвідношенню власного та залученого капіталу, а також динаміці доходів, витрат і прибутку. Це дозволяє не лише сформулювати загальне уявлення про фінансовий стан підприємства, але й визначити ключові фактори, що впливають на його розвиток, зокрема ефективність використання оборотних активів, важливою складовою яких є виробничі запаси.

Дані табл. 2.1 свідчать про зміну масштабів діяльності ТОВ «Гарант» у 2022–2024 рр. Загальна вартість активів підприємства має тенденцію до зниження: з 9 053,5 тис. грн у 2022 р. до 8 147,0 тис. грн у 2024 р., що становить скорочення на 617,4 тис. грн у 2023 р. та ще на 289,1 тис. грн у 2024 р. Така динаміка зумовлена насамперед зменшенням необоротних активів, обсяг яких скоротився на 314,4 тис. грн у 2023 р. та на 412,5 тис. грн у 2024 р., що може бути пов'язано зі зносом основних засобів або відсутністю їх оновлення.

Таблиця 2.1

Основні показники фінансово-економічного стану ТОВ «Гарант» у 2022–
2024 рр., тис. грн

№	Показники	2022	2023	2024	2023/ 2022 (+/-)	2023/ 2022 (%)	2024/ 2023 (+/-)	2024/ 2023 (%)
1	Активи	9053,5	8436,1	8147,0	-617,4	93,2	-289,1	96,6
2	Необоротні активи	7165,5	6851,1	6438,6	-314,4	95,6	-412,5	94,0
3	Оборотні активи	1888,0	1585,0	1708,4	-303,0	84,1	+123,4	107,8
4	Власний капітал	7081,9	7436,5	7825,4	+354,6	105,0	+388,9	105,2
5	Поточні зобов'язання	1971,6	999,6	321,6	-972,0	50,7	-678,0	32,2
6	Чистий дохід	8634,5	12032, 2	15611,3	+3397, 7	139,4	+3579,1	129,7
7	Собівартість	6907,6	10466, 7	11128,4	+3559, 1	151,5	+661,7	106,3
8	Чистий прибуток	278,2	354,6	388,9	+76,4	127,5	+34,3	109,7

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр. [40; 41; 42]

Оборотні активи у 2023 р. зменшилися на 303,0 тис. грн, однак у 2024 р. спостерігається їх зростання на 123,4 тис. грн. Це свідчить про часткове відновлення обсягу поточних ресурсів підприємства, що є важливим фактором забезпечення безперервності виробничого процесу, зокрема формування виробничих запасів.

Власний капітал підприємства демонструє стабільну тенденцію до зростання: у 2023 р. він збільшився на 354,6 тис. грн, а у 2024 р. – ще на 388,9 тис. грн. Це свідчить про накопичення прибутку та підвищення фінансової незалежності підприємства. Водночас поточні зобов'язання суттєво

скоротилися – на 972,0 тис. грн у 2023 р. та на 678,0 тис. грн у 2024 р., що є позитивною тенденцією та вказує на зменшення залежності підприємства від короткострокових позикових коштів.

Аналіз фінансових результатів показує суттєве зростання чистого доходу від реалізації продукції: у 2023 р. він збільшився на 3 397,7 тис. грн, а у 2024 р. – ще на 3 579,1 тис. грн. Одночасно зростає і собівартість реалізованої продукції – на 3 559,1 тис. грн у 2023 р. та на 661,7 тис. грн у 2024 р. Проте темпи зростання доходу перевищують темпи зростання витрат, що позитивно впливає на фінансовий результат підприємства. Чистий прибуток ТОВ «Гарант» має тенденцію до зростання: у 2023 р. він збільшився на 76,4 тис. грн, а у 2024 р. – ще на 34,3 тис. грн. Це свідчить про прибутковість діяльності підприємства та поступове підвищення ефективності його функціонування.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що підприємство, незважаючи на скорочення активів, забезпечує зростання фінансових результатів і зміцнює свою фінансову стійкість за рахунок збільшення власного капіталу та зменшення зобов'язань. Водночас для подальшого підвищення ефективності діяльності важливим є раціональне управління оборотними активами, зокрема виробничими запасами, що обумовлює необхідність їх детального аналізу.

Для більш повного розуміння фінансового стану підприємства доцільно розглянути структуру його активів і джерел фінансування.

Таблиця 2.2

Структура активів і джерел фінансування ТОВ «Гарант» у 2022–2024 рр., %

№	Показник	2022	2023	2024	2023/2022 (± в.п.)	2024/2023 (± в.п.)
1	Частка необоротних активів	79,1	81,2	79,0	+2,1	-2,2
2	Частка оборотних активів	20,9	18,8	21,0	-2,1	+2,2
3	Частка власного капіталу	78,2	88,2	96,1	+10,0	+7,9
4	Частка поточних зобов'язань	21,8	11,8	3,9	-10,0	-7,9

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр. [40; 41; 42]

Дані табл. 2.2 дають змогу оцінити структуру активів підприємства та джерела їх формування. Як видно з наведених показників, у структурі активів ТОВ «Гарант» переважають необоротні активи, частка яких у 2022 р. становила 79,1%. У 2023 р. вона зросла на 2,1 в.п. і досягла 81,2%, однак у 2024 р. зменшилася на 2,2 в.п. і становила 79,0%. Така структура є характерною для аграрних підприємств, діяльність яких потребує значних вкладень у основні засоби.

Частка оборотних активів змінювалася у зворотному напрямі: у 2023 р. вона зменшилася на 2,1 в.п., проте у 2024 р. зросла на 2,2 в.п. і становила 21,0%. Це свідчить про певну стабілізацію структури активів та наявність у підприємства достатнього обсягу поточних ресурсів для здійснення господарської діяльності. Важливу роль у складі оборотних активів відіграють виробничі запаси, які забезпечують безперервність виробничого процесу.

Аналіз структури джерел фінансування показує суттєві позитивні зміни. Частка власного капіталу у 2023 р. зросла на 10,0 в.п., а у 2024 р. – ще на 7,9 в.п., досягнувши 96,1%. Це свідчить про зміцнення фінансової незалежності підприємства та формування переважно за рахунок власних джерел. Водночас частка поточних зобов'язань демонструє стійку тенденцію до зменшення: у 2023 р. вона скоротилася на 10,0 в.п., а у 2024 р. – ще на 7,9 в.п., досягнувши лише 3,9%. Така динаміка є позитивною, оскільки свідчить про зниження фінансових ризиків і залежності підприємства від зовнішніх кредиторів.

Структура активів і джерел їх формування ТОВ «Гарант» характеризується високою питомою вагою необоротних активів та значним рівнем фінансової автономії. Це свідчить про достатню фінансову стійкість підприємства, проте водночас вимагає ефективного управління оборотними активами, зокрема виробничими запасами, що є важливою умовою забезпечення його стабільного функціонування.

Окремої уваги потребують показники ліквідності та ефективності діяльності підприємства.

Таблиця 2.3

Аналіз показників ліквідності та ефективності діяльності ТОВ «Гарант» у
2022–2024 рр.

№	Показник	2022	2023	2024	2023/2022 (±)	2023/2022 (%)	2024/2023 (±)	2024/2023 (%)
1	Поточна ліквідність	0,96	1,59	5,31	+0,63	165,6	+3,72	334,0
2	Швидка ліквідність	0,02	0,23	1,72	+0,21	1150,0	+1,49	747,8
3	Рентабельність продажу, %	3,22	2,95	2,49	-0,27	91,6	-0,46	84,4
4	Рентабельність активів, %	3,07	4,20	4,77	+1,13	136,8	+0,57	113,6

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр. [40; 41; 42]

Дані табл. 2.3 свідчать про суттєві зміни у рівні ліквідності та ефективності діяльності ТОВ «Гарант» у 2022–2024 рр. Показник поточної ліквідності має стійку тенденцію до зростання: у 2023 р. він збільшився на 0,63 та становив 1,59, а у 2024 р. зріс ще на 3,72 і досяг 5,31. Така динаміка свідчить про значне покращення здатності підприємства погашати свої поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів. Якщо у 2022 р. рівень ліквідності був недостатнім, то у 2024 р. він характеризується суттєвим перевищенням нормативного значення, що може свідчити про надлишок оборотних ресурсів або неефективне їх використання.

Швидка ліквідність також демонструє різке зростання: у 2023 р. показник збільшився на 0,21, а у 2024 р. – ще на 1,49 і досяг 1,72. Це свідчить про підвищення платоспроможності підприємства у короткостроковому періоді та зростання частки найбільш ліквідних активів. Основними чинниками такого зростання є зменшення поточних зобов'язань та збільшення грошових коштів.

Разом з тим показник рентабельності продажу має негативну динаміку: у 2023 р. він знизився на 0,27 в.п., а у 2024 р. – ще на 0,46 в.п., становивши 2,49%. Це свідчить про зменшення ефективності реалізації продукції.

Незважаючи на зростання обсягів доходу, темпи зростання витрат, зокрема собівартості, є вищими, що негативно впливає на рівень прибутковості.

На відміну від цього, рентабельність активів має позитивну динаміку: у 2023 р. вона зросла на 1,13 в.п., а у 2024 р. – ще на 0,57 в.п., досягнувши 4,77%. Це свідчить про підвищення ефективності використання майна підприємства та здатність генерувати прибуток навіть за умов скорочення загального обсягу активів.

Проведений аналіз показників ліквідності та ефективності діяльності ТОВ «Гарант» свідчить про зміцнення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Водночас зниження рентабельності продажу вказує на необхідність підвищення ефективності управління витратами, зокрема через оптимізацію використання виробничих запасів, що є важливим напрямом подальшого дослідження.

Отже, організаційно-економічна характеристика ТОВ «Гарант» свідчить, що підприємство є малим аграрним суб'єктом господарювання, діяльність якого характеризується стабільним зростанням обсягів реалізації та прибутку. Водночас спостерігається скорочення вартості активів, що відбувається переважно за рахунок зменшення необоротних активів. Позитивною тенденцією є суттєве зростання частки власного капіталу та зменшення поточних зобов'язань, що свідчить про зміцнення фінансової стійкості та підвищення рівня фінансової незалежності підприємства. Показники ліквідності демонструють значне покращення платоспроможності, однак їх надмірне зростання може вказувати на нераціональне використання оборотних активів. Разом з тим зниження рентабельності продажу свідчить про зростання витрат і потребу в підвищенні ефективності управління ресурсами підприємства. З огляду на те, що діяльність ТОВ «Гарант» пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції, особливого значення набуває ефективне управління виробничими запасами як ключовим елементом оборотних активів. Саме від рівня їх обліку, організації використання та контролю залежить формування собівартості продукції,

фінансових результатів і загальної ефективності діяльності підприємства, що зумовлює необхідність їх подальшого детального дослідження.

2.2. Особливості обліку та документування виробничих запасів

Виробничі запаси є одним із ключових елементів оборотних активів ТОВ «Гарант», що забезпечують безперервність виробничого процесу у сфері рослинництва. Враховуючи специфіку діяльності підприємства, до складу виробничих запасів належать насіння, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали, запасні частини та інші матеріальні ресурси, що використовуються у процесі вирощування сільськогосподарської продукції.

Організація обліку виробничих запасів на підприємстві здійснюється відповідно до вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 9 «Запаси». Облік ведеться з урахуванням принципів повноти, безперервності, достовірності та своєчасності відображення господарських операцій.

На ТОВ «Гарант» облік виробничих запасів ведеться бухгалтерією підприємства із застосуванням спрощеної форми обліку, що є типовим для суб'єктів малого підприємництва. Відповідальність за організацію обліку покладається на головного бухгалтера, а за збереження запасів – на матеріально відповідальних осіб (комірника або відповідального працівника).

Для обліку виробничих запасів використовується рахунок:

20 «Виробничі запаси», зокрема:

- 201 «Сировина й матеріали»;
- 203 «Паливо»;
- 205 «Будівельні матеріали»;
- 207 «Запасні частини»;
- 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення».

Аналітичний облік запасів ведеться за їх видами, місцями зберігання та матеріально відповідальними особами, що забезпечує можливість оперативного контролю за їх наявністю та рухом.

Рух виробничих запасів на ТОВ «Гарант» оформлюється системою первинних документів, які забезпечують фіксацію господарських операцій, підтверджують їх законність та є підставою для відображення у бухгалтерському обліку.

З урахуванням специфіки діяльності підприємства, пов'язаної з використанням значної кількості матеріальних ресурсів у виробничому процесі, на ТОВ «Гарант» застосовується система типових первинних документів, що регламентують всі етапи руху виробничих запасів – від їх надходження до списання.

Таблиця 2.4

Основні первинні документи з обліку виробничих запасів ТОВ «Гарант»

Господарська операція	Документ	Характеристика
Надходження запасів	Видаткова накладна, товарно-транспортна накладна	Підтверджують факт передачі матеріальних цінностей від постачальника та їх транспортування
Оприбуткування	Прибутковий ордер	Оформлює прийняття запасів на склад та їх зарахування на баланс підприємства
Внутрішнє переміщення	Накладна-вимога	Використовується при передачі матеріалів між структурними підрозділами
Відпуск у виробництво	Лімітно-забірна картка	Відображає систематичний відпуск матеріалів у межах встановлених норм
Списання запасів	Акт списання матеріалів	Фіксує використання або вибуття запасів у процесі виробництва
Інвентаризація	Інвентаризаційний опис	Відображає фактичну наявність запасів та результати їх перевірки

Джерело: розроблено автором

Документування операцій із виробничими запасами здійснюється безпосередньо в момент їх виникнення або одразу після завершення відповідної господарської операції. Це забезпечує своєчасність відображення

інформації в облікових регістрах та підвищує достовірність бухгалтерських даних.

Особливу увагу на підприємстві приділяють оформленню операцій з надходження запасів. При отриманні матеріальних цінностей від постачальників відповідальна особа перевіряє їх кількість, якість і відповідність супровідним документам. Після цього запаси оприбутковуються на склад із оформленням прибуткового ордера, що є підставою для відображення їх у бухгалтерському обліку.

Відпуск матеріалів у виробництво здійснюється на підставі лімітно-забірних карток або накладних-вимог, що дозволяє контролювати дотримання встановлених норм витрат. Такий підхід сприяє раціональному використанню ресурсів і запобігає їх надлишковому списанню.

Списання виробничих запасів оформлюється актами, які складаються відповідальними особами та затверджуються керівництвом підприємства. Це дозволяє забезпечити обґрунтованість витрат і підтвердження факту використання матеріалів у виробничому процесі.

З метою контролю за фактичною наявністю запасів та відповідністю облікових даних на підприємстві проводиться інвентаризація, результати якої оформлюються інвентаризаційними описами. Це дає змогу виявляти можливі нестачі або надлишки та своєчасно реагувати на відхилення.

Система первинного документування на ТОВ «Гарант» забезпечує повне та безперервне відображення руху виробничих запасів, створює умови для ефективного контролю за їх використанням і є важливою складовою організації бухгалтерського обліку підприємства.

Оцінка виробничих запасів на ТОВ «Гарант» здійснюється відповідно до вимог П(С)БО 9 «Запаси» з урахуванням особливостей діяльності підприємства у сфері рослинництва. На підприємстві сформовано облікову практику, яка забезпечує достовірне визначення вартості матеріальних ресурсів та їх правильне відображення у складі витрат виробництва.

При надходженні виробничих запасів на підприємство їх оцінка здійснюється за первісною вартістю. До складу такої вартості на ТОВ «Гарант» включаються: фактична ціна придбання матеріальних ресурсів, транспортно-заготівельні витрати (витрати на доставку насіння, добрив, пального тощо), витрати на навантаження, розвантаження та зберігання, інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням запасів до стану, придатного для використання у виробництві. Такий підхід дозволяє підприємству формувати реальну собівартість виробничих запасів і забезпечує правильність визначення витрат на вирощування сільськогосподарської продукції.

Особливості діяльності ТОВ «Гарант», пов'язані з сезонністю виробництва та значними коливаннями цін на матеріальні ресурси (насіння, добрива, паливо), обумовлюють вибір методу оцінки запасів при їх вибутті. На підприємстві застосовується метод середньозваженої собівартості.

Застосування цього методу на ТОВ «Гарант» передбачає визначення середньої вартості одиниці запасів шляхом ділення загальної вартості залишків і надходжень на їх кількість. Такий підхід дозволяє:

- згладжувати вплив коливань цін на матеріальні ресурси;
- забезпечувати об'єктивність формування витрат виробництва;
- уникати різких змін собівартості продукції в різні періоди;
- підвищувати достовірність фінансових результатів підприємства.

Використання методу середньозваженої собівартості є обґрунтованим саме для ТОВ «Гарант», оскільки підприємство регулярно здійснює закупівлю однотипних матеріалів у різні періоди за різними цінами. У таких умовах застосування цього методу дозволяє більш точно відображати реальні витрати на виробництво продукції.

Обрана на ТОВ «Гарант» система оцінки виробничих запасів забезпечує відповідність нормативним вимогам, враховує галузеву специфіку діяльності підприємства та сприяє формуванню достовірної інформації про витрати і фінансові результати.

Рух виробничих запасів на ТОВ «Гарант» організований відповідно до особливостей його виробничої діяльності та охоплює всі етапи – від моменту їх придбання до повного використання у виробничому процесі. З огляду на аграрну специфіку підприємства, значна частина матеріальних ресурсів (насіння, добрива, паливо, засоби захисту рослин) використовується у визначені сезонні періоди, що потребує чіткої організації їх обліку, зберігання та контролю.

Узагальнену послідовність руху виробничих запасів на підприємстві можна подати у вигляді такої схеми:

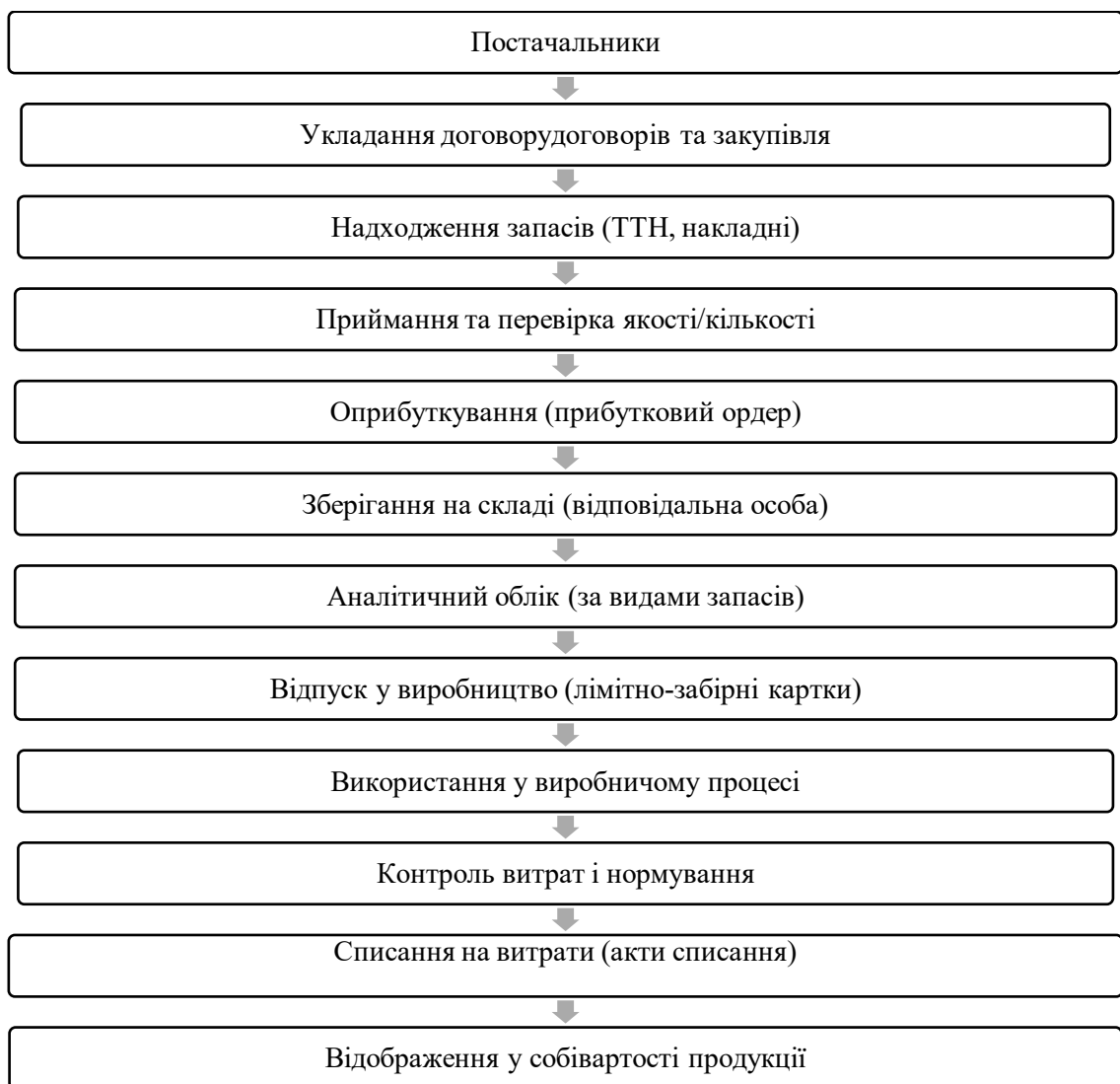

Рис. 2.2. Схема руху виробничих запасів на ТОВ «Гарант» (розроблено автором)

На початковому етапі ТОВ «Гарант» здійснює закупівлю виробничих запасів у постачальників на підставі укладених договорів. Після фактичного надходження матеріальних ресурсів відповідальна особа проводить їх приймання, перевіряє відповідність кількісних та якісних характеристик даним супровідних документів (товарно-транспортних накладних, видаткових накладних).

Після перевірки запаси оприбутковуються на склад підприємства із оформленням прибуткового ордера, що є підставою для їх відображення у бухгалтерському обліку. Надалі матеріальні ресурси зберігаються у спеціально відведених місцях (складських приміщеннях), а відповідальність за їх збереження покладається на матеріально відповідальну особу.

На етапі зберігання здійснюється аналітичний облік виробничих запасів за їх видами, що дозволяє контролювати залишки, структуру та рух матеріальних ресурсів. Це особливо важливо для ТОВ «Гарант», оскільки ефективність виробництва безпосередньо залежить від своєчасного забезпечення польових робіт необхідними ресурсами.

Відпуск запасів у виробництво здійснюється відповідно до виробничих потреб на підставі лімітно-забірних карток або накладних-вимог. Такий підхід дозволяє контролювати дотримання норм витрат і запобігати нераціональному використанню матеріалів.

У процесі виробництва виробничі запаси використовуються для виконання основних технологічних операцій – обробітку ґрунту, посіву, внесення добрив, захисту рослин і збору врожаю. Важливим елементом є контроль фактичного використання матеріалів, що дає змогу оцінити їх ефективність і виявити можливі відхилення від нормативів.

Завершальним етапом є списання використаних запасів на витрати виробництва. Воно оформлюється актами списання, на підставі яких відповідні суми відносяться до собівартості сільськогосподарської продукції. Саме на цьому етапі відбувається формування витрат, що безпосередньо впливають на фінансовий результат діяльності підприємства.

Організація руху виробничих запасів на ТОВ «Гарант» є послідовною, логічно структурованою та забезпечує контроль за матеріальними ресурсами на всіх етапах їх використання. Це дозволяє підприємству ефективно управляти запасами, мінімізувати втрати та забезпечувати стабільність виробничого процесу.

З метою забезпечення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності на ТОВ «Гарант» систематично проводиться інвентаризація виробничих запасів. Вона є важливим елементом внутрішнього контролю, який дозволяє перевірити фактичну наявність матеріальних ресурсів, оцінити їх стан та виявити можливі відхилення від облікових даних.

Інвентаризація виробничих запасів на підприємстві здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства та внутрішніх розпорядчих документів. Зокрема, її проведення є обов'язковим у таких випадках:

- перед складанням річної фінансової звітності;
- у разі зміни матеріально відповідальних осіб;
- при виявленні фактів нестач, псування або надлишків запасів;
- у разі надзвичайних ситуацій або за рішенням керівництва підприємства.

Процедура інвентаризації на ТОВ «Гарант» передбачає фактичну перевірку наявності виробничих запасів шляхом їх перерахунку, зважування або вимірювання залежно від виду матеріальних ресурсів. Особлива увага приділяється запасам сільськогосподарського призначення (насінню, добривам, паливу), які мають сезонний характер використання та потребують належних умов зберігання.

Отримані фактичні дані зіставляються з інформацією бухгалтерського обліку. У разі виявлення розбіжностей складаються відповідні документи, зокрема інвентаризаційні описи та акти, які затверджуються керівництвом підприємства. За результатами інвентаризації в обліку відображаються виявлені надлишки або нестачі, що забезпечує достовірність фінансової інформації. Інвентаризація на ТОВ «Гарант» є дієвим інструментом контролю

за збереженням виробничих запасів і сприяє підвищенню якості облікових даних.

На ТОВ «Гарант» організовано постійний контроль за використанням виробничих запасів, який спрямований на забезпечення їх раціонального використання та запобігання необґрунтованим втратам. Такий контроль є особливо важливим з огляду на значну частку матеріальних витрат у структурі собівартості сільськогосподарської продукції.

Система контролю за використанням виробничих запасів на підприємстві включає:

- встановлення норм витрат матеріальних ресурсів (насіння, добрив, пального) залежно від виду робіт та площ обробітку;
- контроль за дотриманням встановлених норм під час відпуску матеріалів у виробництво;
- перевірку цільового використання запасів відповідно до технологічних потреб;
- систематичний аналіз залишків на складах з метою виявлення надлишкових або дефіцитних ресурсів;
- контроль за умовами зберігання запасів для запобігання їх псуванню або втратам.

На практиці це реалізується через взаємодію бухгалтерії та відповідальних працівників, які здійснюють облік і контроль руху матеріальних ресурсів. Важливу роль відіграє документальне оформлення операцій, що дозволяє відстежувати рух запасів на всіх етапах їх використання.

Ефективна організація контролю за виробничими запасами на ТОВ «Гарант» сприяє зниженню витрат, оптимізації обсягів закупівель і підвищенню загальної ефективності діяльності підприємства. Водночас результати такого контролю є основою для подальшого аналітичного дослідження ефективності використання запасів, що буде розглянуто у наступному підрозділі.

Таким чином, організація обліку та документування виробничих запасів на ТОВ «Гарант» здійснюється відповідно до чинних нормативних вимог і враховує специфіку діяльності підприємства. Використання системи первинних документів, аналітичного обліку, методу середньозваженої собівартості та проведення інвентаризації забезпечують достовірність облікової інформації та контроль за рухом матеріальних ресурсів. Водночас ефективність управління виробничими запасами потребує подальшого аналізу їх використання, що буде розглянуто у наступному підрозділі.

2.3. Аналіз використання виробничих запасів на підприємстві

Аналіз використання виробничих запасів на ТОВ «Гарант» проведено відповідно до методики, наведеної у підрозділі 1.4, і охоплює оцінку їх динаміки, оборотності, забезпеченості та ефективності використання. Джерелами інформації слугували баланс і звіт про фінансові результати підприємства за 2022–2024 рр.

Таблиця 2.5

Динаміка виробничих запасів ТОВ «Гарант» у 2022–2024 рр., тис. грн

Показник	2022	2023	2024	2023/2022 (±)	2024/2023 (±)
Запаси	1848,0	1359,4	1154,3	-488,6	-205,1

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр. [40; 41; 42]

Переглянемо динаміку виробничих запасів ТОВ «Гарант» у 2022–2024 рр., графічно на рис. 2.3.

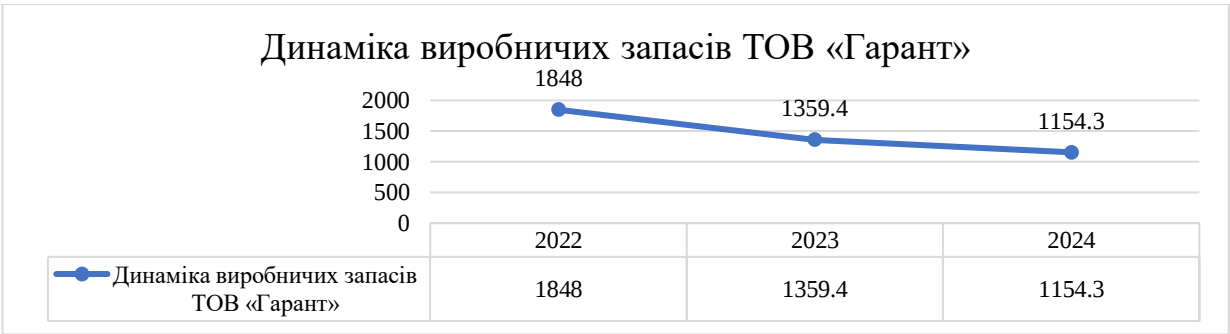

Рис. 2.3. Динаміка виробничих запасів ТОВ «Гарант» у 2022–2024 рр., тис. грн (розроблено автором)

Обсяг виробничих запасів упродовж 2022–2024 рр. зменшився з 1848,0 до 1154,3 тис. грн. Найбільше скорочення відбулося у 2023 р. (–488,6 тис. грн), у 2024 р. зниження продовжилося, але менш інтенсивно (–205,1 тис. грн). Загальне скорочення за період становить 693,7 тис. грн. Така динаміка свідчить про оптимізацію обсягів запасів і скорочення їх надлишкового накопичення, що є позитивною тенденцією з позиції вивільнення оборотних коштів та підвищення їх мобільності. Водночас надмірне скорочення запасів може створювати ризик недостатнього забезпечення виробничого процесу матеріальними ресурсами, що потребує зваженого підходу до управління їх обсягами.

Для більш глибокої оцінки впливу змін обсягів запасів на ефективність їх використання доцільно перейти до аналізу показників оборотності, що передбачає визначення середнього залишку запасів.

Середній залишок запасів:

$$2023 \text{ р.: } (1848,0 + 1359,4) / 2 = 1603,7 \text{ тис. грн}$$

$$2024 \text{ р.: } (1359,4 + 1154,3) / 2 = 1256,9 \text{ тис. грн}$$

Таблиця 2.6

Показники оборотності виробничих запасів ТОВ «Гарант»

Показник	2022	2023	2024
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	6907,6	10466,7	11128,4
Середній залишок запасів, тис. грн	—	1603,7	1256,9
Коефіцієнт оборотності, разів	—	6,53	8,86
Тривалість одного обороту, днів	—	55,1	40,6
Коефіцієнт закріплення	—	0,15	0,11

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр. [40; 41; 42]

Коефіцієнт оборотності запасів зріс з 6,53 у 2023 р. до 8,86 у 2024 р., що свідчить про прискорення їх обігу. Тривалість одного обороту скоротилася з 55,1 до 40,6 днів, тобто на 14,5 дня. Одночасно коефіцієнт закріплення зменшився з 0,15 до 0,11, що означає зниження потреби у запасах для

забезпечення виробничого процесу. У сукупності це свідчить про підвищення ефективності використання оборотних активів, оскільки прискорення оборотності забезпечує швидше вивільнення коштів із виробничого процесу. Разом з тим надмірне прискорення обігу може свідчити про недостатній рівень запасів, що підвищує ризик перебоїв у виробництві та зниження його стабільності.

Середньодобове використання запасів:

2023 р.: $10466,7 / 360 = 29,07$ тис. грн/день

2024 р.: $11128,4 / 360 = 30,91$ тис. грн/день

Забезпеченість запасами:

2023 р.: $1603,7 / 29,07 = 55,1$ днів

2024 р.: $1256,9 / 30,91 = 40,6$ днів

Рівень забезпеченості запасами зменшився з 55,1 до 40,6 днів. Це свідчить про скорочення періоду їх використання та зменшення обсягу запасів у розрахунку на виробничі потреби. Така динаміка є результатом більш ефективного управління запасами, оскільки зменшення тривалості їх використання свідчить про раціоналізацію обсягів. Водночас зниження рівня забезпеченості до 40,6 днів може свідчити про наближення до мінімально допустимого рівня запасів, що підвищує ризик виникнення дефіциту ресурсів у разі зростання виробничого навантаження або перебоїв у постачанні.

Таблиця 2.7

Показники ефективності використання виробничих запасів ТОВ «Гарант»

Показник	2022	2023	2024
Чистий дохід, тис. грн	8634,5	12032,2	15611,3
Матеріаловіддача, грн/грн	1,25	1,15	1,40
Матеріаломісткість, грн/грн	0,80	0,87	0,71

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр. [40; 41; 42]

У 2023 р. ефективність використання матеріальних ресурсів знизилася: матеріаловіддача скоротилася до 1,15, а матеріаломісткість зросла до 0,87. У 2024 р. ситуація змінилася: матеріаловіддача зросла до 1,40, а

матеріаломісткість зменшилася до 0,71. Це свідчить про підвищення ефективності використання запасів та більш раціональне формування витрат, оскільки підприємство отримує більший дохід з одиниці використаних матеріальних ресурсів. Водночас така динаміка потребує стабільного забезпечення виробництва ресурсами, адже зниження матеріаломісткості за умов скорочення запасів може супроводжуватися підвищенням чутливості до зовнішніх факторів постачання.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зазначити, що підвищення ефективності використання виробничих запасів у 2024 р. зумовлене одночасним впливом двох факторів: скороченням середнього залишку запасів і зростанням обсягу реалізації продукції. Зменшення запасів свідчить про оптимізацію їх структури та обсягів, тоді як зростання доходу забезпечує більш ефективне використання матеріальних ресурсів у виробничому процесі. У результаті відбулося прискорення оборотності та підвищення матеріаловіддачі.

Проведений аналіз показав, що у 2022–2024 рр. на ТОВ «Гарант» відбулися позитивні зміни у використанні виробничих запасів. Скорочення їх обсягу супроводжується прискоренням оборотності, зменшенням тривалості одного обороту та підвищенням ефективності використання матеріальних ресурсів. Зниження коефіцієнта закріплення підтверджує зменшення потреби у запасах для забезпечення виробничого процесу. Водночас досягнуте скорочення обсягів і рівня забезпеченості запасами підвищує вимоги до якості управління ними, оскільки надмірна їх оптимізація може призвести до порушення безперервності виробничого процесу. Тому подальше управління запасами має ґрунтуватися на балансуванні між ефективністю їх використання та забезпеченням стабільності виробництва. Отримані результати аналізу створюють аналітичну основу для розробки напрямів підвищення ефективності управління виробничими запасами підприємства, що буде розглянуто у наступному підрозділі.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ТОВ «ГАРАНТ»

3.1. Напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів

Виробничі запаси є одним із ключових об'єктів бухгалтерського обліку на аграрному підприємстві, оскільки саме через їх придбання, зберігання, відпуск у виробництво та списання формується значна частина витрат на вирощування сільськогосподарської продукції. Для ТОВ «Гарант», основним видом діяльності якого є вирощування зернових, зернобобових та олійних культур, належна організація обліку виробничих запасів має не лише технічне, а й управлінське значення. Від точності первинного документування, правильності оцінки запасів, деталізації аналітичного обліку та своєчасності списання матеріальних ресурсів залежить достовірність собівартості продукції, фінансового результату та показників ефективності діяльності підприємства.

Проведений у другому розділі аналіз показав, що у 2022–2024 рр. на ТОВ «Гарант» відбулося суттєве скорочення обсягу виробничих запасів. Їх вартість зменшилася з 1848,0 тис. грн у 2022 р. до 1154,3 тис. грн у 2024 р., тобто загальне скорочення за досліджуваний період становило 693,7 тис. грн. У 2023 р. запаси зменшилися на 488,6 тис. грн, а у 2024 р. ще на 205,1 тис. грн. Така динаміка свідчить про зменшення обсягу матеріальних ресурсів, залучених у виробничий процес, і потребує посилення облікового контролю за їх наявністю, рухом та використанням.

Водночас скорочення запасів супроводжувалося зростанням собівартості реалізованої продукції. У 2023 р. вона становила 10466,7 тис. грн, а у 2024 р. – 11128,4 тис. грн, тобто збільшилася на 661,7 тис. грн. Середній залишок запасів, навпаки, зменшився з 1603,7 тис. грн у 2023 р. до 1256,9 тис.

грн у 2024 р. Унаслідок цього коефіцієнт оборотності виробничих запасів зріс з 6,53 до 8,86 разів, а тривалість одного обороту скоротилася з 55,1 до 40,6 днів [40; 41; 42]. Це свідчить про прискорення обігу запасів і більш інтенсивне їх використання. Проте за умови одночасного зниження рівня забезпеченості запасами така тенденція може створювати ризик недостатності матеріальних ресурсів у періоди сезонного навантаження.

Удосконалення методики обліку виробничих запасів на ТОВ «Гарант» має бути спрямоване передусім на підвищення достовірності відображення операцій із запасами, поглиблення аналітичного обліку, посилення обліково-контрольних функцій та забезпечення тіснішого зв'язку між бухгалтерським обліком запасів і формуванням собівартості сільськогосподарської продукції.

Першим напрямом удосконалення є деталізація аналітичного обліку виробничих запасів. На підприємстві доцільно вести облік не лише за загальними субрахунками рахунку 20 «Виробничі запаси», а й за окремими групами матеріальних ресурсів, місцями їх зберігання, матеріально відповідальними особами, напрямками використання та видами сільськогосподарських культур. Такий підхід дозволить отримувати не узагальнену, а конкретизовану інформацію про рух кожного виду запасів.

Для ТОВ «Гарант» доцільним є ведення аналітичного обліку за такими групами: насіння і посадковий матеріал; мінеральні добрива; засоби захисту рослин; паливно-мастильні матеріали; запасні частини; інші матеріали сільськогосподарського призначення. У межах кожної групи варто відкривати аналітичні позиції за найменуванням, одиницею виміру, кількістю, вартістю, місцем зберігання та відповідальною особою.

Особливо важливим є облік запасів за напрямками використання. Наприклад, витрати насіння, добрив, пального та засобів захисту рослин доцільно відображати не лише загальною сумою, а й за окремими культурами або виробничими ділянками. Це дозволить точніше визначати собівартість вирощування зернових, зернобобових та олійних культур, а також оцінювати

ефективність використання матеріальних ресурсів у кожному виробничому напрямі.

Другим напрямом є уточнення методики списання виробничих запасів у виробництво. На ТОВ «Гарант» використовується метод середньозваженої собівартості, що є обґрунтованим для аграрного підприємства, оскільки матеріальні ресурси закупаються в різні періоди та можуть мати різну ціну. Водночас цей метод потребує своєчасного оновлення облікових даних, оскільки несвоєчасне відображення надходження або вибуття запасів може спотворити середню вартість матеріалів і, відповідно, собівартість продукції.

З метою удосконалення методики списання доцільно закріпити в обліковій політиці підприємства порядок визначення середньозваженої собівартості, періодичність її розрахунку, порядок відображення транспортно-заготівельних витрат та правила списання запасів за напрямками використання. Це забезпечить послідовність облікової практики та зменшить ризик помилок при формуванні витрат виробництва.

Третім напрямом є посилення документального контролю за відпуском і списанням запасів. Для аграрного підприємства важливо, щоб кожна операція з руху матеріальних ресурсів була підтверджена первинним документом і мала виробниче обґрунтування. Відпуск запасів у виробництво доцільно здійснювати на підставі лімітно-забірних карток, накладних-вимог або внутрішніх актів використання матеріалів.

При цьому списання насіння має підтверджуватися:

- площею посіву та нормою висіву;
- списання добрив – технологічною картою або нормами внесення;
- списання пального – обсягом виконаних робіт, видом техніки та нормами витрат.

Це дозволить пов'язати бухгалтерське списання не лише з фактом вибуття матеріалів зі складу, а й з реальним виробничим використанням.

Четвертим напрямом є удосконалення наказу про облікову політику в частині виробничих запасів. У цьому документі доцільно чітко визначити:

склад виробничих запасів підприємства; субрахунки та аналітичні рахунки для їх обліку; метод оцінки вибуття запасів; порядок формування первісної вартості; порядок розподілу транспортно-заготівельних витрат; перелік матеріально відповідальних осіб; строки проведення інвентаризації; порядок документального оформлення надходження, внутрішнього переміщення, відпуску та списання запасів.

Таке уточнення облікової політики дозволить забезпечити єдність облікової методики, уникнути неоднозначного трактування окремих операцій і підвищити відповідальність працівників за правильність оформлення руху матеріальних ресурсів.

П'ятим напрямом є запровадження внутрішнього облікового реєстру руху виробничих запасів. Його доцільно вести в електронній формі із зазначенням назви запасу, одиниці виміру, кількості, ціни, суми, дати надходження, постачальника, місця зберігання, відповідальної особи, дати відпуску, напряму використання та залишку після кожної операції. Такий реєстр не замінює первинних документів, але доповнює систему бухгалтерського обліку і забезпечує оперативний контроль за залишками.

Для ТОВ «Гарант» це особливо важливо, оскільки у 2024 р. запаси зменшилися до 1154,3 тис. грн, а їх оборотність прискорилося до 8,86 разів. За таких умов підприємство повинно мати можливість швидко отримувати інформацію про фактичну наявність матеріалів і своєчасно реагувати на можливий дефіцит.

Шостим напрямом є посилення інвентаризаційного контролю. Інвентаризацію виробничих запасів доцільно проводити не лише перед складанням річної фінансової звітності, а й перед початком основних сезонних робіт та після їх завершення. Це дасть змогу перевірити фактичну наявність матеріалів, виявити можливі нестачі, надлишки, псування або нераціональне використання запасів.

Особливу увагу під час інвентаризації необхідно приділяти паливно-мастильним матеріалам, добривам, засобам захисту рослин і насінню, оскільки

саме ці ресурси є найбільш важливими для рослинницького виробництва та мають значний вплив на собівартість продукції.

Сьомим напрямом є посилення зв'язку між обліком виробничих запасів і калькулюванням собівартості продукції. У 2024 р. собівартість реалізованої продукції ТОВ «Гарант» становила 11128,4 тис. грн, що на 661,7 тис. грн більше, ніж у 2023 р. Одночасно рентабельність продажу знизилася з 2,95% до 2,49%, що частково може бути пов'язано зі зростанням витрат у структурі собівартості. Тому облік запасів має забезпечувати не лише фіксацію їх руху, а й формування достовірної інформації для аналізу матеріальних витрат.

Для цього доцільно вести облік використання матеріалів у розрізі культур, виробничих ділянок або технологічних операцій. Такий підхід дозволить визначати, які саме ресурси найбільше впливають на собівартість, де виникають перевитрати та які напрями виробництва є більш матеріаломісткими.

Основні напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів ТОВ «Гарант» узагальнено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів ТОВ «Гарант»

Напрямок удосконалення	Зміст заходу	Очікуваний результат
Деталізація аналітичного обліку	Ведення обліку за видами запасів, місцями зберігання, відповідальними особами, культурами та напрямками використання	Підвищення точності та інформативності облікових даних
Уточнення методики списання	Закріплення порядку застосування методу середньозваженої собівартості	Достовірне формування виробничих витрат
Посилення документального контролю	Підтвердження відпуску та списання запасів первинними документами й виробничими нормами	Зменшення ризику необґрунтованого списання
Удосконалення облікової політики	Визначення порядку оцінки, документування, інвентаризації та аналітичного обліку запасів	Єдність і послідовність облікової методики
Запровадження внутрішнього реєстру	Електронне відображення надходження, вибуття та залишків запасів	Оперативний контроль за рухом матеріальних ресурсів

Посилення інвентаризаційного контролю	Проведення інвентаризації перед і після сезонних робіт	Підвищення достовірності облікових даних
Зв'язок із калькулюванням собівартості	Облік витрат матеріалів за культурами та виробничими напрямками	Точніше визначення собівартості продукції

Джерело: розроблено автором

Запропоновані напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів ТОВ «Гарант» мають не лише організаційне та облікове значення, а й забезпечують позитивний економічний ефект. Їх впровадження сприятиме скороченню витрат, прискоренню оборотності запасів, підвищенню точності облікової інформації, зменшенню ризику необґрунтованого списання матеріальних ресурсів та покращенню формування собівартості продукції.

Першим економічним результатом є зниження матеріальних витрат за рахунок деталізації аналітичного обліку. Ведення обліку за культурами, місцями використання та матеріально відповідальними особами дозволить своєчасно виявляти перевитрати насіння, добрив, пального та засобів захисту рослин. За даними аналізу, собівартість реалізованої продукції у 2024 р. становила 11128,4 тис. грн. Навіть скорочення матеріальних витрат на 2% у результаті посилення контролю забезпечить економію:

$$E = 11128,4 \times 0,02 = 222,6 \text{ тис. грн}$$

Отже, очікувана економія витрат може становити близько 222,6 тис. грн на рік.

Другим важливим результатом є підвищення достовірності списання виробничих запасів. Закріплення в обліковій політиці порядку застосування методу середньозваженої собівартості та своєчасне оновлення облікових даних дозволить уникнути помилок у визначенні вартості матеріалів і викривлення собівартості продукції. Це сприятиме більш точному формуванню фінансових результатів підприємства та зменшенню ризику необґрунтованого завищення витрат.

Третім напрямом економічного ефекту є зменшення втрат від необґрунтованого списання запасів унаслідок посилення документального контролю. Використання лімітно-забірних карток, технологічних норм і

підтвердження списання первинними документами дозволить мінімізувати понаднормове використання матеріалів. Якщо припустити, що впровадження такого контролю забезпечить скорочення втрат лише на 1% від собівартості продукції, економічний ефект становитиме:

$$E = 11128,4 \times 0,01 = 111,3 \text{ тис. грн}$$

Таким чином, підприємство може додатково зменшити витрати приблизно на 111,3 тис. грн.

Четвертим напрямом є удосконалення наказу про облікову політику, що забезпечить єдність методики обліку та зменшення кількості помилок при відображенні операцій із запасами. Це дозволить скоротити витрати часу на виправлення помилок, прискорити підготовку внутрішньої та фінансової звітності, а також підвищити якість управлінської інформації для прийняття рішень.

П'ятим напрямом є запровадження внутрішнього електронного реєстру руху виробничих запасів. Його використання забезпечить оперативний контроль за залишками та прискорення обігу запасів. У 2024 р. коефіцієнт оборотності виробничих запасів становив 8,86 разів, а тривалість одного обороту – 40,6 днів. Унаслідок автоматизації облікового процесу та оперативного контролю залишків можливе скорочення тривалості одного обороту орієнтовно на 5 днів.

Розрахунок:

$$E = \frac{11128,4}{360} \times 5 = 154,6 \text{ тис. грн}$$

Отже, прискорення оборотності дозволить вивільнити близько 154,6 тис. грн оборотних коштів.

Шостим напрямом є посилення інвентаризаційного контролю. Проведення інвентаризації перед і після сезонних робіт забезпечить своєчасне виявлення нестач, псування та надлишків матеріальних ресурсів. Це дозволить зменшити непродуктивні втрати запасів, підвищити достовірність облікових даних і покращити контроль за матеріально відповідальними особами.

Сьомим напрямом є посилення зв'язку між обліком виробничих запасів і калькулюванням собівартості продукції. Облік витрат матеріалів за культурами та технологічними операціями дозволить визначити найбільш матеріаломісткі напрями виробництва, виявити перевитрати ресурсів і оптимізувати структуру витрат. Це сприятиме підвищенню рентабельності діяльності підприємства, яка у 2024 р. становила лише 2,49%.

Узагальнення економічного ефекту від запропонованих заходів наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Економічний ефект від впровадження заходів удосконалення обліку виробничих запасів ТОВ «Гарант»

Напрямок удосконалення	Очікуваний економічний ефект
Деталізація аналітичного обліку	Скорочення матеріальних витрат на 2%, економія близько 222,6 тис. грн
Уточнення методики списання	Зменшення помилок при формуванні собівартості та підвищення достовірності фінансових результатів
Посилення документального контролю	Скорочення необґрунтованих витрат запасів на 1%, економія близько 111,3 тис. грн
Удосконалення облікової політики	Скорочення часу на обробку інформації та виправлення помилок
Запровадження внутрішнього реєстру	Прискорення оборотності запасів і вивільнення 154,6 тис. грн оборотних коштів
Посилення інвентаризаційного контролю	Зменшення ризику нестач, псування та непродуктивних витрат
Зв'язок із калькулюванням собівартості	Оптимізація структури витрат і підвищення рентабельності діяльності

Джерело: розроблено автором на основі фінансової звітності ТОВ «Гарант» за 2022–2024 рр.

Отже, впровадження запропонованих заходів удосконалення методики обліку виробничих запасів забезпечить ТОВ «Гарант» комплексний економічний ефект, який проявлятиметься у зменшенні матеріальних витрат, прискоренні оборотності запасів, вивільненні оборотних коштів, підвищенні точності бухгалтерської інформації та покращенні ефективності управління витратами підприємства.

3.2. Запровадження внутрішньої документації з руху виробничих запасів

Ефективність бухгалтерського обліку виробничих запасів значною мірою визначається рівнем організації їх документального оформлення. Саме внутрішня документація забезпечує повноту фіксації господарських операцій, підтверджує їх правомірність, створює інформаційну базу для відображення в обліку та виконує контрольну функцію.

Для ТОВ «Гарант», діяльність якого характеризується сезонністю виробництва та значними обсягами використання матеріальних ресурсів, запровадження системи внутрішньої документації є необхідною умовою підвищення достовірності облікових даних і посилення контролю за рухом виробничих запасів.

Аналіз організації обліку виробничих запасів, проведений у другому розділі, показав, що на підприємстві застосовуються типові первинні документи (накладні, прибуткові ордери, лімітно-забірні картки, акти списання), які забезпечують фіксацію господарських операцій. Водночас їх використання переважно виконує функцію реєстрації фактів руху запасів і не повною мірою забезпечує аналітичний та контрольний аспект обліку. За умов скорочення обсягу виробничих запасів до 1154,3 тис. грн у 2024 р. та одночасного прискорення їх оборотності виникає потреба у більш деталізованій і оперативній інформації щодо руху матеріальних ресурсів.

У зв'язку з цим доцільним є запровадження системи внутрішньої документації, яка доповнюватиме типові первинні документи та забезпечуватиме безперервний контроль за рухом виробничих запасів на всіх етапах – від надходження до використання у виробництві та списання.

Основними завданнями внутрішньої документації є:

- деталізація інформації про рух виробничих запасів;
- забезпечення контролю за дотриманням норм їх використання;
- підвищення відповідальності матеріально відповідальних осіб;

– формування інформаційної бази для аналізу витрат і калькулювання собівартості продукції.

З урахуванням специфіки діяльності ТОВ «Гарант» пропонується запровадити такі основні внутрішні документи: внутрішній реєстр руху виробничих запасів, картку обліку використання матеріалів, відомість контролю відхилень від норм, звіт матеріально відповідальної особи.

З метою забезпечення оперативного контролю за наявністю та рухом запасів доцільно вести внутрішній реєстр у електронній формі. Він узагальнює інформацію з первинних документів і дозволяє відстежувати рух кожного виду матеріалів у динаміці.

Таблиця 3.3

Рекомендована форма внутрішнього реєстру руху виробничих запасів ТОВ
«Гарант»

Дата	Назва матеріалу	Одиниця виміру	Надходження (кіл-сть)	Надходження (сума)	Вибуття (кількість)	Вибуття (сума)	Залишок (кількість)	Залишок (сума)	Місце зберігання	Відповідальна особа
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Джерело: розроблено автором

Ведення такого реєстру здійснюється бухгалтерією на постійній основі. Його використання дозволяє оперативно контролювати залишки запасів, виявляти дефіцит або надлишок матеріалів та забезпечувати узгодженість між фактичними даними і бухгалтерським обліком.

Для деталізації списання виробничих запасів у виробництво доцільно запровадити картку обліку використання матеріалів, яка відображає їх витрати за окремими видами робіт або культурами.

Таблиця 3.4

Рекомендована форма картки обліку використання матеріалів

Назва матеріалу	Вид робіт / культура	Площа (га)	Норма витрат	Фактичні витрати	Відхилення (+/-)	Причина відхилення
...		...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...

Джерело: розроблено автором

Картки заповнюються матеріально відповідальними особами безпосередньо під час виконання виробничих робіт. Вони дозволяють контролювати відповідність фактичного використання матеріалів встановленим нормам, виявляти перевитрати та аналізувати ефективність використання ресурсів.

Для узагальнення інформації про відхилення фактичних витрат від нормативних доцільно формувати відомість контролю.

Таблиця 3.5

Рекомендована форма відомості контролю відхилень використання виробничих запасів

Період	Матеріал	Нормативні витрати	Фактичні витрати	Відхилення	Вартість відхилення, тис. грн
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...

Джерело: розроблено автором

Ця відомість формується бухгалтерією щомісячно або після завершення основних виробничих етапів. Вона дозволяє оцінити масштаби перевитрат матеріальних ресурсів та визначити їх вплив на собівартість продукції.

З метою підвищення відповідальності за збереження та використання запасів доцільно запровадити регулярну звітність матеріально відповідальних осіб.

Таблиця 3.6

Рекомендована форма звіту про рух виробничих запасів

Показник	Сума, тис. грн
Залишок на початок періоду	...
Надходження	...
Використано	...
Списано	...
Залишок на кінець періоду	...

Джерело: розроблено автором

Звіт складається матеріально відповідальною особою наприкінці звітного періоду та подається до бухгалтерії і керівника підприємства. Це дозволяє забезпечити контроль за рухом запасів у розрізі відповідальних осіб та підвищити дисципліну обліку.

Запровадження внутрішньої документації має супроводжуватися чіткою організацією руху документів між відповідальними особами.

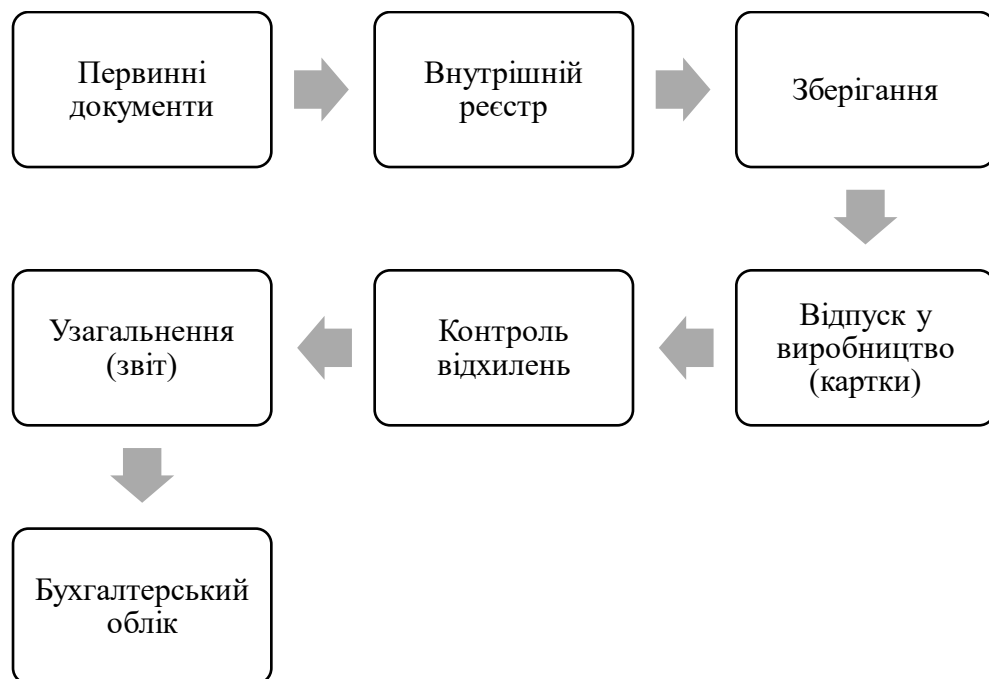

Рис. 3.1. Схема руху внутрішньої документації виробничих запасів
(розроблено автором)

Така послідовність забезпечує безперервність контролю та взаємозв'язок між усіма етапами обліку виробничих запасів.

Ефективність запропонованої системи документації забезпечується чітким розподілом функцій між працівниками підприємства. Внутрішній реєстр руху виробничих запасів ведеться бухгалтерією на постійній основі. Картки обліку використання матеріалів заповнюються матеріально відповідальними особами під час виконання робіт. Відомість контролю відхилень формується бухгалтерією щомісячно або після завершення виробничих циклів. Звіт про рух запасів складається матеріально відповідальною особою наприкінці звітного періоду та подається керівнику і бухгалтерії.

Такий підхід дозволяє поєднати функції обліку та контролю, забезпечити своєчасне виявлення відхилень і підвищити відповідальність працівників за використання матеріальних ресурсів.

Таким чином, запровадження внутрішньої документації з руху виробничих запасів на ТОВ «Гарант» сприятиме підвищенню рівня організації бухгалтерського обліку, забезпеченню повноти та достовірності інформації про рух матеріальних ресурсів, а також посиленню контролю за їх використанням. Особливого значення це набуває в умовах скорочення обсягу запасів і підвищення інтенсивності їх використання. Запропонована система внутрішніх документів не потребує значних фінансових витрат, оскільки може бути реалізована на основі наявних ресурсів підприємства. Її впровадження дозволить знизити ризик необґрунтованих витрат, підвищити точність формування собівартості продукції та забезпечити ефективне використання виробничих запасів, що підтверджує економічну доцільність і практичну значущість запропонованих заходів.

ВИСНОВКИ

1. Розкрито економічну сутність виробничих запасів. Виробничі запаси є важливою складовою оборотних активів підприємства, від якої залежить безперервність виробництва, рівень витрат, собівартість продукції та фінансові результати діяльності. У процесі дослідження встановлено, що виробничі запаси слід розглядати не лише як об'єкт бухгалтерського обліку, а як важливий елемент управління ресурсами підприємства. Узагальнення наукових підходів дало змогу визначити, що ефективне управління запасами забезпечує раціональне використання матеріальних ресурсів, оптимізацію витрат і підвищення результативності господарської діяльності. Водночас класифікація виробничих запасів є необхідною умовою організації якісного обліку, контролю та аналізу їх руху й використання.

2. Проведена організаційно-економічна характеристика ТОВ «Гарант» дала змогу встановити, що підприємство функціонує як малий аграрний суб'єкт господарювання рослинницького напрямку, діяльність якого характеризується сезонністю виробництва, залежністю від природно-кліматичних умов та значною потребою у виробничих ресурсах. Дослідження показало, що організаційна структура підприємства є простою та адаптованою до масштабів його діяльності, що забезпечує оперативність управління й ефективний розподіл функцій між працівниками. Аналіз фінансово-економічних показників засвідчив позитивну динаміку чистого доходу, прибутку, зростання частки власного капіталу та зниження поточних зобов'язань, що свідчить про зміцнення фінансової стійкості й підвищення рівня фінансової незалежності підприємства. Водночас встановлено скорочення вартості активів і зниження рентабельності продажу, що вказує на необхідність підвищення ефективності управління витратами та оборотними активами. Особливе значення у діяльності ТОВ «Гарант» мають виробничі запаси, які забезпечують безперервність виробничого процесу та суттєво

впливають на формування собівартості продукції, фінансових результатів і рівень ефективності господарської діяльності підприємства, що підтверджує доцільність подальшого дослідження особливостей їх обліку, аналізу та контролю.

3. Дослідження особливостей обліку та документування виробничих запасів на ТОВ «Гарант» показало, що організація їх обліку здійснюється відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку та враховує специфіку аграрної діяльності підприємства. Встановлено, що система обліку виробничих запасів охоплює всі етапи їх руху – від надходження і зберігання до використання у виробництві та списання на витрати, що забезпечує безперервність виробничого процесу й контроль за матеріальними ресурсами. Використання первинних документів, аналітичного обліку за видами запасів, місцями зберігання та матеріально відповідальними особами сприяє достовірному відображенню господарських операцій і підвищує якість облікової інформації. Визначено, що застосування методу середньозваженої собівартості є обґрунтованим для підприємства, оскільки дозволяє враховувати коливання цін на матеріальні ресурси та забезпечує об'єктивне формування витрат виробництва. Важливу роль у системі управління запасами відіграють інвентаризація та внутрішній контроль, які спрямовані на забезпечення збереження матеріальних цінностей, раціональне використання ресурсів і запобігання необґрунтованим втратам. Загалом організація обліку та документування виробничих запасів на ТОВ «Гарант» є логічно структурованою та створює необхідні умови для ефективного управління запасами, формування достовірної фінансової інформації й підвищення результативності діяльності підприємства.

4. Проведений аналіз використання виробничих запасів ТОВ «Гарант» засвідчив, що упродовж 2022–2024 рр. на підприємстві відбулося підвищення ефективності управління матеріальними ресурсами, що проявилось у скороченні обсягів запасів, прискоренні їх оборотності та покращенні показників ефективності використання. Встановлено, що зменшення

середнього залишку запасів супроводжувалося скороченням тривалості одного обороту, зниженням коефіцієнта закріплення та зростанням матеріаловіддачі, що свідчить про більш раціональне використання оборотних активів і підвищення результативності виробничої діяльності підприємства. Водночас зниження матеріаломісткості підтверджує скорочення витрат матеріальних ресурсів на одиницю отриманого доходу, що позитивно впливає на формування фінансових результатів. Разом із цим встановлено, що подальше скорочення рівня забезпеченості запасами може створювати ризики недостатнього ресурсного забезпечення виробничого процесу, особливо в умовах сезонності аграрного виробництва та можливих перебоїв у постачанні. Це свідчить про необхідність забезпечення оптимального співвідношення між мінімізацією запасів і підтриманням безперервності виробництва. Отримані результати аналізу підтверджують важливість удосконалення системи управління виробничими запасами як одного з ключових напрямів підвищення ефективності діяльності ТОВ «Гарант» та формують основу для розробки практичних заходів щодо оптимізації їх обліку, контролю й використання.

5. проведене дослідження дозволило обґрунтувати напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів ТОВ «Гарант», спрямовані на підвищення точності, оперативності та аналітичності облікової інформації. Запропоновані заходи передбачають деталізацію аналітичного обліку, посилення документального та інвентаризаційного контролю, удосконалення облікової політики, впровадження внутрішнього електронного реєстру руху запасів і посилення зв'язку між обліком запасів та калькулюванням собівартості продукції. Розрахований економічний ефект підтвердив доцільність їх впровадження, оскільки реалізація запропонованих заходів сприятиме скороченню матеріальних витрат, зменшенню необґрунтованих втрат запасів, прискоренню їх оборотності, вивільненню оборотних коштів і підвищенню ефективності управління витратами підприємства. Це забезпечить більш раціональне використання виробничих

ресурсів, підвищення достовірності бухгалтерського обліку та покращення фінансових результатів діяльності ТОВ «Гарант».

6. У результаті дослідження встановлено, що впровадження внутрішньої документації з руху виробничих запасів є необхідною умовою підвищення ефективності обліково-контрольної системи ТОВ «Гарант». Запропонована система внутрішніх документів дозволяє забезпечити більш детальне відображення руху матеріальних ресурсів, посилити контроль за їх використанням та підвищити достовірність облікової інформації. Визначено, що ведення внутрішнього реєстру руху запасів, карток обліку використання матеріалів, відомостей контролю відхилень і звітів матеріально відповідальних осіб сприятиме своєчасному виявленню перевитрат, нестач і відхилень від установлених норм. Особливого значення це набуває в умовах прискорення оборотності запасів та скорочення їх обсягів, оскільки підприємство потребує постійного оперативного контролю за наявністю й використанням матеріальних ресурсів. Запровадження внутрішньої документації забезпечить взаємозв'язок між етапами надходження, зберігання, використання та списання запасів, а також сприятиме підвищенню відповідальності працівників за правильність оформлення господарських операцій. Крім того, використання запропонованих документів дозволить покращити інформаційне забезпечення процесу калькулювання собівартості продукції, підвищити точність визначення матеріальних витрат і створити основу для прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень щодо використання виробничих запасів на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бержанір І. А. Проблеми та напрями вдосконалення обліку виробничих запасів. *Економічний простір*. 2016. № 107. С. 161–168.
2. Беляєва Л. А., Пеняк Ю. С., Ментей О. С. Аналітичне забезпечення системи управління виробничими запасами. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2018. Вип. 1 (24). С. 71–79.
3. Болдуєва О. В., Рибалко О. М. Проблеми обліку та оцінки виробничих запасів. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 4. С. 147–152.
4. Бондаренко Н. М. Сутність та класифікація виробничих запасів на підприємстві. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. № 4. С. 273–281.
5. Бондаренко О. М., Тітаренко А. Д. Економічна сутність та класифікація запасів: обліковий та управлінський аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 63–67.
6. Васільєва Л. М. Сучасні проблеми та напрямки вдосконалення організації та ведення обліку виробничих запасів на підприємстві. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 623–625.
7. Вербя Р. І. *Облік і аналіз виробничих запасів: вітчизняний і зарубіжний досвід* : кваліфікаційна робота / наук. кер. І. Я. Омецінська. Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2018. 119 с.
8. Гадзевич О. І., Шпатикувська Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення виробничих запасів на сільськогосподарських підприємствах. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 344–388.
9. Гудзенко Н. М., Гибало Ю. В. Виробничі запаси як об'єкт обліку та їх класифікація. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців*. Вінниця : ВНАУ, 2016. С. 28–31.

10. Дмитренко А. В., Балабась І. В. Економічна сутність поняття виробничі запаси. *Економіка і регіон*. 2016. № 2 (57). С. 149–152.

11. Довга Т. А. Сучасні проблеми документування виробничих запасів на підприємстві, перспективи їх вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 6. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2014/23.pdf (дата звернення: 19.03.2026).

12. Економічна сутність виробничих запасів та напрямки їх дослідження.

URL: <https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/25044/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B2%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%BA%D0%B8%20%D1%97%D1%85%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%281%29.pdf> (дата звернення: 14.03.2026).

13. Жаворонок А. В., Дзюбик І. В. Особливості аналізу виробничих запасів на підприємстві. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46). С. 422–426.

14. Жарська І. О., Хачірова Ю. С. Сучасні моделі управління запасами на підприємстві. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 11–12. С. 192–196.

15. Запаси : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 : наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 22.04.2026).

16. Зінченко О. В., Сайко К. І. Економічна сутність та класифікація виробничих запасів на підприємстві. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 3 (03). С. 77–84.

17. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 03.05.2026).

18. Коваль Н. І. Сутність виробничих запасів як економічної категорії: обліковий та управлінські аспекти. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 93–105.

19. Колісник В. С. *Організація і шляхи вдосконалення обліку, аудиту та аналізу виробничих запасів та ефективності їх використання на підприємстві* : кваліфікаційна робота. 2025. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/15407/1/Колісник%20Вікторія%20Сергіївна.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).

20. Левченко О. П. Шляхи удосконалення організації обліку виробничих запасів. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2014. № 4 (28). С. 266–270.

21. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів : наказ Міністерства фінансів України від 10.01.2007 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07> (дата звернення: 29.03.2026).

22. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021 (дата звернення: 07.05.2026).

23. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 18.04.2026).

24. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 27.04.2026).

25. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 11.03.2026).

26. Ощепков О. П. Визначення поняття «Виробничі запаси» в бухгалтерському обліку. *Економіка харчової промисловості*. 2011. № 3. С. 71–73.

27. Пеняк Ю. С., Рудь О. О. Актуальні проблеми управління виробничими запасами в умовах воєнного стану в Україні. *Сучасний стан, проблем та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 172–175.

28. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 25.04.2026).

29. Подмешальська Ю. В., Скирдова О. А. Бухгалтерський облік та управлінський облік виробничих запасів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. С. 93–98.

30. Подолянчук О. А. Виробничі запаси: економічна сутність та облік. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 88–101.

31. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 21.03.2026).

32. Рабоконь Ю. С. Економічна сутність виробничих запасів, їх оцінка та облікове забезпечення. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 8. С. 103–110.

33. Роева О. С. Проблемні питання визначення економічної сутності виробничих запасів. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 1. С. 224–229.

34. Рубан Л. О., Козел М. А. Формування та оптимізація виробничих запасів у логістичній системі. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 313–318.

35. Рубан Л. О., Яковенко Т. І. Економічна сутність поняття виробничих запасів на промисловому підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 319–324.

36. Синтетичний та аналітичний облік виробничих запасів. URL: <https://fob.ptngu.com/lectures/lectures/21.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
37. Степаненко О. І. Виробничі запаси: їх економічна природа та роль в господарській діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 47. С. 108–112.
38. Степаненко О. І. Обліковий аспект побудови класифікації виробничих запасів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. Вип. 30. С. 166–171.
39. Стецюк Н. Є. Облік і аналіз виробничих запасів підприємств деревообробної промисловості України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2015. 22 с.
40. Фінансова звітність ТОВ «Гарант» за 2022 рік. Архів підприємства ТОВ «Гарант».
41. Фінансова звітність ТОВ «Гарант» за 2023 рік. Архів підприємства ТОВ «Гарант».
42. Фінансова звітність ТОВ «Гарант» за 2024 рік. Архів підприємства ТОВ «Гарант».
43. Чаюн І. Ю., Бондар І. Ю. Управління матеріало-технічним забезпеченням підприємства : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 111 с.
44. Чоп Р. В. Облік виробничих запасів та контроль за їх витрачанням : курсова робота / наук. кер. В. В. Муравський. Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2016. 56 с.
45. Шевченко Л. Я., Мулява В. Р. Сутність виробничих запасів, проблеми обліку та напрями його вдосконалення на підприємстві. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 72–76.
46. Шепель Т. Організація обліку виробничих запасів та основні напрями його вдосконалення на підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52). С. 121–127.

47. Школьніков І. О. Облік і аналіз запасів на виробничому підприємстві ТОВ «МС АВІА-ГРЕЙД» : кваліфікаційна робота магістра / наук. кер. В. П. Гринь. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 121 с.

48. Яцишин Т. Економічна сутність виробничих запасів та їх характеристика. *V Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2021. С. 119–122.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація та характеристика виробничих запасів підприємства

Вид виробничих запасів	Економічна характеристика	Призначення у виробництві	Приклади	Особливості обліку та аналізу
Сировина	Предмети праці, що становлять матеріальну основу продукції	Використовуються для виготовлення готової продукції	Зерно, борошно, метал, молоко	Аналізується рівень забезпеченості та ефективність використання
Основні матеріали	Матеріали, які входять до складу готової продукції	Формують основні властивості продукції	Деревина, тканина, цемент	Контролюється норма витрат і відхилення
Допоміжні матеріали	Не утворюють основу продукції, але забезпечують виробничий процес	Використовуються для обслуговування виробництва	Фарби, мастила, клей	Важливий контроль перевитрат
Купівельні напівфабрикати	Матеріали, що пройшли часткову обробку	Потребують подальшої переробки	Деталі, вузли, конструкції	Аналізується доцільність закупівлі
Комплектуючі вироби	Готові елементи для складання продукції	Використовуються при монтажі чи складанні	Електродвигуни, фурнітура	Облік ведеться за партіями
Паливо	Матеріальні ресурси для отримання енергії	Забезпечують роботу обладнання і транспорту	Газ, бензин, дизель	Аналізується рівень споживання
Тара і тарні матеріали	Засоби для пакування та зберігання продукції	Використовуються для транспортування	Ящики, мішки, піддони	Контроль оборотності тари

Будівельні матеріали	Матеріали для ремонтних та будівельних робіт	Використовують у ремонті та будівництві	Цегла, цемент, арматура	Аналізуються витрати на ремонт
Запасні частини	Деталі для ремонту обладнання	Забезпечують технічне обслуговування	Фільтри, підшипники	Важливий контроль залишків
Малоцінні та швидкозношувані предмети	Предмети короткострокового використання	Використовують у господарській діяльності	Інструменти, спецодяг	Облік здійснюється окремо від основних засобів
Відходи виробництва	Залишки сировини після обробки	Можуть використовуватися повторно	Стружка, обрізки	Аналізується рівень втрат
Матеріали сільськогосподарського призначення	Ресурси для аграрного виробництва	Забезпечують процес вирощування продукції	Насіння, добрива, корми	Аналізується сезонність використання

Джерело: узагальнено автором на основі наукових джерел.

Сертифікат

Міністерство освіти і науки України

**ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
БІЗНЕС-КОЛЕДЖ**
РІК ЗАСНУВАННЯ - 1966**СЕРТИФІКАТ**

учасника конференції

ЛОМАКА Альона

з публікацією тез

«Облік виробничих запасів та напрями
підвищення ефективності їх використання»
на Всеукраїнській науково-практичній
конференції
(присвяченій 60-річчю заснування коледжу,
1966-2026)

**“ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ”**

6 годин / 0,2 кредити ЄКТС

Директор,
професор, д.е.н

Олег КУКЛІН

14-15 травня 2026 р., м.Черкаси